

ศิลปวัฒนธรรมไทย

นางสาว สิริประภา สิริประภา
ศิลปวัฒนธรรมไทย
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
จังหวัดนนทบุรี
๑๑-๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

A
041.21
2525

เอกสาร มศว.

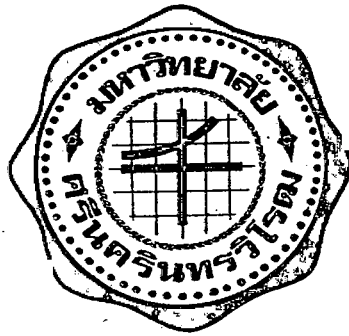
คณะกรรมการฝ่ายเอกสาร
งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยครั้งที่ ๕
เพื่อสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

นายอัมพร	สุขเกษม	ประธานกรรมการ
นายณรงค์	บ่อมบุบผา	กรรมการ
นายไพบูลย์	อนุกุทัช	"
น.ส. เรณู	ธรรมเจริญ	"
นายธีรารักษ์	อุดมไพจิตรกุล	"
น.ส. ทิพย์วรรณ	เจริญศักดิ์	"
นางศุภวรรณ	พลหงษ์	"
นายประสิทธิ์	นิ่มจินดา	"
นายไสว	ตราศรี	"
น.ส. สุการ์ตัน	แพงจันทร์ศรี	"
น.ส. เพ็ญศรี	รักเกียรติวินัย	"
น.ส. พรสุข	พลสงคราม	"
น.ส. วาสนา	นามโสภณ	"
น.ส. ศรีสวัสดิ์	ลอนสมนึก	"
น.ส. นงลักษณ์	สังข์มณี	"
นายจุมพล	คุณเมธี	"

คณะกรรมการผู้จัดทำ

นายไพบูลย์	อนุกุทัช	นายอัมพร	สุขเกษม
นายธีรารักษ์	อุดมไพจิตรกุล	น.ส. เรณู	ธรรมแสง
นายอภิศักดิ์	โสภณินทร์	นายสุรภิน	จันทร์โสม

A
041.21
2525

งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕

เพื่อ

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ครบรอบ ๒๐๐ ปี

ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม

วันที่ ๑๑ - ๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

เอกสาร มศว.

00445

พระราชโอรส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระราชทานแก่นิสิตและคณาจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม

เนื่องในวโรกาสเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน ในงานพิธีพุทธภิเษก
“พระพุทธรักษาวิชัย อภิสสมัยธรรมนายก” และเสด็จเยี่ยมศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
วันอังคารที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๔

วันนี้ได้มาร่วมในพิธีพุทธภิเษกพระพุทธรูป ที่ทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม ได้เป็นผู้ริเริ่มในการหล่อแบบขึ้น เพื่อใช้เป็นพระประธาน เป็นที่เคารพสักการะ
ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รู้สึกว่าเป็นงานที่เป็นมงคลแก่ตนเองด้วยที่ได้มาร่วม
ในพิธี เพราะเหตุว่าได้เห็นตั้งแต่ตอนเริ่มด้วย อาจารย์ที่ได้นำรูปแบบของพระซึ่งได้ค้นพบ
ในจังหวัดมหาสารคามนี้ มาทำเป็นแบบแล้วได้หล่อขึ้น ได้เห็นมาตลอดตั้งแต่ต้น และในวัน
ที่มีการเททอง ก็ได้มีโอกาสโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาในงานครั้งนั้นด้วย
มีความรู้สึกว่าเป็นมงคล ได้เห็นพระอาจารย์ซึ่งเป็นพระที่ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดีต่างๆ ท่านได้
ร่วมพลังจิตคิดในสิ่งที่ตั้งงาม มาร่วมจตุปัจจัยอยู่ที่พระองค์นี้ เพราะฉะนั้นคิดว่าพระที่หล่อขึ้น
คงจะได้เป็นประโยชน์เป็นกำลังใจของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้เป็นอย่างดี
การที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ได้ตั้งและทำการปฏิบัติภารกิจ ๔ อย่าง
ตามที่ได้อ้างวามานั้น นับว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมมาก เพราะว่างานทั้ง ๔ ด้านนั้น ไม่มีด้านไหน
ที่มีความสำคัญยิ่งหย่อนกว่ากัน เพราะว่าเราต้องมีการให้การศึกษาแก่นิสิตทุกท่าน ซึ่งนิสิตทุกท่าน
นี้ต่อไปก็จะได้ไปเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ และช่วยเหลือผู้อื่นอีกในเขตที่กว้างขวาง จะต้องค้นคว้า
วิจัยความรู้ต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าขึ้น และในขณะที่เราได้โอกาสได้มีบุคคลและมีวิชาการที่จะทำ
อะไรได้ ก็เหมาะสมที่เราจะช่วยบริการให้แก่สังคมและคนอื่นที่ไม่มีโอกาสเท่าเรา และเป็นแหล่ง
ที่มีผู้มีความรู้ต่าง ๆ มารวมกัน เพราะฉะนั้นก็ช่วยเหลือได้มากในการรวบรวมความรู้ต่าง ๆ
ซึ่งรวมกันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติบ้านเมืองเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ให้มารวมอยู่ในที่เดียวกัน ไม่ให้สูญหายไป ได้เป็นประโยชน์ต่อกันในรุ่นเราต่อ ๆ กันไป ถือว่า
จังหวัดนี้อยู่ศูนย์กลางของภาคพอดี เพราะฉะนั้นการเผยแพร่ การมีศูนย์รวมก็ทำได้ง่าย
ดังนั้นพวกเราทุกคนที่ถือว่าเป็นส่วนร่วมที่สำคัญในสถาบันแห่งนี้ ก็ควรจะภูมิใจได้ในหน้าที่และ
บทบาทของตนเอง ฉะนั้น มาที่นี้จึงมีความยินดี และได้รับความรู้ต่าง ๆ ไปด้วยในตัว เพราะว่า
ก็เคยได้เห็นและเคยได้ทราบผลงานของสถาบันแห่งนี้มาแล้ว ก็ขอให้ทุกท่านในที่นี้ จงประสบ
ความสุขและความสำเร็จดังที่ปรารถนาทุกประการ.

สุทธิพงศ์ หกสุวรรณ บันทึกเสียง
บุญเลิศ สดสชาติ ถอดความ

ถิ่นไทยใจดี ขอต้อนรับ

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีอาณาเขตไม่กว้างใหญ่ไพศาล เช่นบางประเทศเพื่อนบ้าน แต่เนื่องจากประวัติการตั้งถิ่นฐานของเราเป็นเวลานาน ทำให้แต่ละภาคของประเทศไทยมีความแตกต่างกันในด้านความเป็นอยู่ ศิลปและวัฒนธรรม ภาคใต้ที่อุดมไปด้วยทรัพยากร จึงมีสมญาว่า “ถิ่นไทยร่ำรวย” ภาคเหนือมีธรรมชาติสวยงามมีสมญาว่า “ถิ่นไทยสวยงาม” และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผู้คนให้เห็นออกเห็นใจกัน ทำนอง “ถิ่นไทยใจดี”

เนื่องจากความแตกต่างด้านศิลปวัฒนธรรม ทำให้เกิดความจำเป็นที่คนไทยจากภาคต่างๆ ควรพบปะ แลกเปลี่ยน และศึกษาวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ความเข้าใจกันเท่านั้นที่เป็นน้ำยาที่ประสานเชื่อมใจคนไทยทุกภาคที่เราเป็นคนไทยเหมือนกัน ลีลาอันรวดเร็วของรองเง็งภาคใต้ ลีลาอันอ่อนช้อยของพ็อนเล็บภาคเหนือ และลีลาอันบริสุทธิ์ของรำเซิ้ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะประสานกันเป็นลักษณะของ “คนไทย” ทั้งชาติ ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติไทยต่อไป

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีข้อได้เปรียบในข้อที่เรามีถึง ๘ วิทยาเขต กระจายกันอยู่ตามภาคที่สำคัญ ๆ ทั่วประเทศ การจัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยนำนิสิตตัวแทนจากภาคต่าง ๆ มาพบปะ แลกเปลี่ยน และศึกษาวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน นับว่าสอดคล้องกับการประสานจิตใจไปสู่ความมั่นคงอย่างยิ่ง ผลพลอยได้ก็นำไปสู่ท้องถิ่นอีกประการหนึ่ง คือ นอกจากความเข้าใจในหมู่อาจารย์และนิสิตแล้ว ประชาชนและนักเรียนในภาคที่ตั้งของ แต่ละวิทยาเขตยังมีโอกาสได้ชมศิลปวัฒนธรรมของภาคอื่น ๆ อีกด้วย นับเป็นโอกาสที่หาได้ยาก

ในฐานะที่วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม ได้รับเกียรติเป็นเจ้าภาพในงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๘ วิทยาเขต ครั้งที่ ๕ นี้ คณะอาจารย์และนิสิต ตีใจที่มีโอกาสต้อนรับเพื่อนและศิษย์ร่วมสถาบัน ถ้าท่านใดประสงค์จะศึกษาเรื่องใดในโอกาสข้างหน้า หนาวเย็นในฤดูหนาว แต่จิตใจของคนในภาคหาได้แห้งแล้งหรือหนาวเย็นไปตามดินฟ้าอากาศไม่ พวกเราหวังว่าท่านคงจะกลับไปสู่บ้านเมืองของท่านด้วยความคิดที่ว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถิ่นไทยใจดี ถ้ามีโอกาส ขอให้ไปเยี่ยมเราอีก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีระ บุษยะกาญจน
รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดมหาสารคาม

สาส์นจากอธิการบดี

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒของเรา ได้จัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยครั้งที่ ๕ ขึ้น นอกจากเป็นกิจกรรมทางการศึกษาของนิสิตที่ข้าพเจ้าได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษตลอดมาแล้ว ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการสร้างความเป็นคนและสร้างความเป็นชาติ

ท่านทั้งหลายคงตระหนักดีว่าการเกิดเป็นคนนั้นอาจจะยากลำบากประการใดก็ตาม แต่การดำรงความเป็นคนให้อยู่ได้ด้วยดีนั้น ยากกว่าการดำรงความเป็นคนให้อยู่ได้ด้วยดี หมายความว่าสามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งประเทศชาติไทยเราเช่นเดียวกับชาติอื่น ต้องการพลเมืองที่มีคุณธรรมและความสามารถ ความคิดเห็นของนักปราชญ์ทั้งตะวันตกและตะวันออกต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า ความเป็นคนมีอยู่สามระดับคือ คนธรรมดาหรือปุถุชน คนที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดีคือสังคหชนหรือที่นักปราชญ์กรีกเรียกว่าสัตว์สังคม และคนที่สามารถนำผู้อื่น หรือแก้ปัญหาให้กับสังคมและพัฒนาสังคมให้เจริญรุ่งเรืองได้ ได้แก่ ปรมาจารย์ หรือปัญญาชนที่เพลโตเรียกว่า Philosopher King คุณสมบัติสำคัญที่จะยกระดับความเป็นคนให้เหนือความเป็นสัตว์โลกอื่น ๆ ก็จากปุถุชนขึ้นมาตามลำดับจนมาถึงความเป็นปัญญาชน ก็คือจิตใจที่มีระเบียบ อ่อนหวาน สุขุม คัมภีรภาพ และสุนทรีย์ ก็มีความงามที่ละมุนละไมลึกซึ้ง คุณสมบัตินี้ก่อให้เกิดได้หลายทาง แต่ทางที่สำคัญที่สุดต้องอาศัยศิลปและวัฒนธรรม ผู้มีจิตใจแห่งศิลปแท้จริงย่อมรู้จักเปิดช่องให้จิตใจของตนเติบโตอย่างมีระเบียบ ถูกจังหวะ เต็มไปด้วยลีลาที่เหมาะสมและงดงาม ในที่สุดนำไปถึงจิตที่มีสมาธิ และปัญญาอันเป็นยอดคนและยอดปรารถนาได้

นอกจากเป็นอนุบายสำคัญในการพัฒนาคนให้เป็นคนสมบูรณ์แล้ว ศิลปและวัฒนธรรมยังเป็นปัจจัยที่เด่นชัดในการพัฒนาชาติและดำรงความเป็นชาติอยู่ได้ ศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชาติเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นคุณธรรม ภูมิธรรม และปัญญาธรรมของบุคคลแต่ละชาติว่าเหมือนกันภายในชาติอย่างไร และแตกต่างกับคนชาติอื่นอย่างไร ดังคำกล่าวที่ว่า “สำเนียงบอกภาษากิริยาบอกสกุล” เราพบคนใช้ตะเกียบ สวมเกี้ยว นิยมรับประทานอาหารกิมก็ สะปาที้ตตี้ ฯลฯ อย่างใดอย่างหนึ่ง เราย่อมเดาเกือบได้ถูกต้องทันทีว่าเป็นคนชั้นไหน เหล่านั้นเป็นอาทิ นอกจากนี้ศิลปและวัฒนธรรมยังมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องกำหนดวิธีการอยู่ร่วมกันและเข้าใจกัน อย่างมีระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการสร้างสรรคณ์รุ่นใหม่ที่ยิ่งปรารถนาได้อย่างดีอีกด้วย เช่นเราต้องการให้พลเมืองของชาติมีความประหยัดโดยตระหนักว่า ชีวิตที่อยู่อย่างเรียบง่ายนั้นเป็นคุณ—

ธรรมสูงส่งแห่งชีวิต เราอาจใช้ คนตรี เพลง ภาพยนตร์ คติธรรมแห่งชีวิต ประเพณี วรรณคดี นิทานประจำชาติ คำพังเพย สุภาษิต ฯลฯ ที่เกี่ยวกับชีวิตอย่างง่าย ๆ มาแสดงให้เห็นว่าเป็น ศิลปะและความสูงส่งในตัวเองได้ เป็นต้น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้พัฒนาวัฒนธรรม และประยุกต์ศิลปะให้หลาย ๆ และมีประโยชน์แก่ชีวิตมากขึ้นกว่าศิลปะเพื่อจรรโลงใจเป็นสำคัญ เพียงอย่างเดียว เช่น การปรับปรุงศิลปะต่าง ๆ เป็นการเน้นให้เห็นว่า อาชีพต่าง ๆ เช่น การ ทอดแห การทำน้ำตาล การเกี่ยวข้าว การชกมวยต่าง ๆ เป็นอาชีพที่มีความงามสมบูรณ์ในตัว ของมันเอง นับว่าเป็นการเพิ่มแนวทางในการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมไทยให้กว้างขวางออกไปอีก

หนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ศิลปะของเรานั้นมีลักษณะพิเศษเหนือกว่าศิลปะของชาติอื่น ศิลปะ โดยทั่วไปมักสะท้อนให้เห็นความงามซึ่งของธรรมชาติและจินตนาการ แต่ศิลปะของไทยยังก้าว เหนือออกไปอีกขั้นหนึ่งคือ สร้างธรรมชาติและจินตนาการให้เป็นความงาม เช่น อากาศดิน อากาศ หิวระ อากาศร้องไห้ หรือแม้กระทั่งการชกมวย ศิลปะไทยสามารถแสดงออกให้เป็นศิลปะที่ งดงามและสง่าได้อย่างน่านิยมและน่านุไมใจยิ่งนัก

สำหรับวิชาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากเราจะมี ความภูมิใจในการเป็นศูนย์กลาง พุทธศิลป์อย่างเด่นชัดในกรณีที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ และพระกรุณาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม- ราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จเททอง และสมเด็จพระสังฆ- ราช เสด็จในพิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูปที่ทรงพระราชทานนามและพระปรมาภิไธย นับว่าเป็น ศิริมงคลสมบูรณ์และสูงสุดแล้ว วัฒนธรรมอีสานยังอาจทำให้ประวัติศาสตร์ไทยที่เชื่อถือกันมา แต่เดิมเปลี่ยนแปลงได้ ขออัญเชิญบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ที่เกี่ยวกับหลักของชาติมีอยู่ ในค่านศิลปวัฒนธรรมหลายประการ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย คือ

เมืองใดไร้ศิลปะโสภณ	เมืองนั้นไม่พ้นเสื่อมทราม
เมืองใดไม่มีกวีแก้ว	เมืองนั้นไม่แคล้วคนหยาม
เมืองใดไม่มีคนตรีเลิศ	เมืองนั้นไม่เฟริศพิสมัย
เมืองใดไร้ธรรมอาไฟ	เมืองนั้นบรรลัยแน่นอน

ด้วยความยินดีและภูมิใจ ข้าพเจ้าขอขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนสนับสนุน และเกี่ยวข้องให้ งานนี้บังเกิดขึ้นได้ด้วยดี ขอให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์ ความสุข และความ เป็นสิริมงคลดังกำหนดคสมมโนรถแก่ทุกท่านจงทุกประการ

ศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ศศิธร

โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕

เพื่อ

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ในวาระครบ ๒๐๐ ปี

ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

วันที่ ๑๑-๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

- ๑ ชื่อโครงการ โครงการส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และจังหวัดมหาสารคาม

๒ ความเป็นมา

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ ขณะที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ยังมีฐานะเป็นวิทยาลัย
วิชาการศึกษา นั้น ได้จัดให้จัดงานมหกรรมดนตรี (Music Festival) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์
เพื่อส่งเสริมให้นิสิตได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะเผยแพร่ และแสดงออกซึ่งความสามารถในทางดนตรี
และแสดงออกซึ่งความสามารถในทางดนตรี และงานมหกรรมดนตรีนี้ดำเนินเรื่อยมา จนกระทั่ง
ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มหาวิทยาลัยและฝ่ายกิจการนิสิตทุกวิทยาเขต ได้มีแนวความคิดในการขยาย
ขอบข่ายของงานมหกรรมดนตรีให้กว้างขวางขึ้น โดยบรรจุนาฏศิลป์ การแสดงที่สะท้อนให้เห็น
ประเพณีและวัฒนธรรมไทย นิทรรศการทางศิลป ตลอดจนการแสดงสินค้าพื้นเมืองของแต่ละ
ท้องถิ่น และเปลี่ยนชื่อเป็น “งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย” ซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ มหาสารคาม รับเป็นเจ้าภาพ ในการจัดงานครั้งแรก โดยจัดให้ตรงกับวโรกาสวันเฉลิม
พระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และจากการประเมินผลปรากฏว่า
ได้รับผลสำเร็จอยู่ในเกณฑ์เป็นที่น่าพอใจของประชาชนและผู้ที่มาชม

ในปีการศึกษา ๒๕๒๑ มหาวิทยาลัยได้มอบให้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา เป็นเจ้าภาพ จัดงานแทนมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ซึ่งประสบปัญหา
น้ำท่วมและไม่สามารถจัดงานได้โดย จักระหว่าง วันที่ ๒๐-๒๑ มกราคม ๒๕๒๒ จากการ
ประเมินผลปรากฏว่าได้รับผลสำเร็จในเกณฑ์ที่สูงมากขึ้น และผลจากการเป็นเจ้าภาพในการ
จัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๒ ดังกล่าว จึงได้รับเกียรติให้เป็นเจ้าภาพอีกครั้ง
หนึ่ง ในการจัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๓ ประจำปีการศึกษา ๒๕๒๒ ซึ่งจัด

ขึ้นระหว่างวันที่ ๑-๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓ และจากการประเมินผลปรากฏว่าได้ผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ

สำหรับปีการศึกษา ๒๕๒๓ มหาวิทยาลัยได้มอบหมายให้วิทยาเขตกลางเป็นเจ้าภาพดำเนินงานจัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๔ ซึ่งจัดให้ตรงกับวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยจะจัดขึ้น ณ บริเวณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในระหว่าง วันที่ ๕ - ๘ ธันวาคม ๒๕๒๓ รวมระยะเวลา ๔ วัน

ในปีการศึกษา ๒๕๒๔ นี้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้มอบหมายให้วิทยาเขตมหาสารคาม เป็นเจ้าภาพร่วมกับจังหวัดมหาสารคาม จัดงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕ ขึ้น เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ในวาระครบ ๒๐๐ ปี โดยจัดระหว่างวันที่ ๑๑-๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

๓ ผู้รับผิดชอบโครงการ

๑. ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม
๒. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
๓. ผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต ๘ วิทยาเขต
๔. อาจารย์ที่ปรึกษาฝ่ายศิลปวัฒนธรรม ๘ วิทยาเขต

ผู้แทนนิสิตผู้รับผิดชอบโครงการ

๑. นายกองคํการนิสิต ๘ วิทยาเขต
๒. ประธานฝ่ายศิลปวัฒนธรรม องค์การนิสิต ๘ วิทยาเขต

๔ ระยะเวลาปฏิบัติงาน ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

๕ จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ

นิสิต ๕๙๕ คน

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำวิทยาเขต ๑๓๒ คน

๖ สถานที่ปฏิบัติงาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

๗ ประเภทของโครงการ ปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยราชการ

๑. ทบวงมหาวิทยาลัย

๒. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๘ วิทยาเขต

๓. จังหวัดมหาสารคาม

๘ วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ในวาระครบ ๒๐๐ ปี
๒. เพื่อส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย
๓. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมนิสิตในด้านต่างๆ เช่น สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ การแสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งใจ ความสามารถของนิสิต และส่งเสริมให้นิสิตรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
๔. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียง เกียรติคุณของมหาวิทยาลัย ในการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ และความดีเด่นทางวิชาการ
๕. สร้างความสำนึกซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย และความเป็นไทย ให้แก่ผู้ร่วมงาน
๖. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองของไทย
๗. เพื่อหาทุนส่งเสริมโครงการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๙ เป้าหมายของโครงการ

๑. การแสดงพื้นเมืองไทย นาฏศิลป์ไทยและดนตรีไทยที่ปรากฏ ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์
๒. นิทรรศการทางวิชาการ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยและศิลปพื้นเมืองไทย ทั้ง ๔ ภาคที่ปรากฏในยุคกรุงรัตนโกสินทร์
๓. จัดงานส่งเสริมและเผยแพร่ สาธิตและจำหน่ายศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองไทย

๑๐ ลักษณะการดำเนินงาน

๑. การแสดงนิทรรศการทางวิชาการ และผลงานการวิจัยทางวิชาการ
๒. การแสดงและขายสินค้าพื้นเมือง
๓. การแสดงดนตรีไทย และรายการแสดงบนเวที
๔. สาธิตศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองของไทยทั้ง ๔ ภาค

๑๑. งบประมาณที่ใช้ดำเนินงานรวมทุกวิทยาเขต เป็นเงินรวมทั้งสิ้น ๖๘๗,๖๓๐ บาท

๑๒. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ผู้ร่วมงานและผู้จัดงานได้ซาบซึ้ง และสำนึกในคุณค่ามรดกศิลปวัฒนธรรมไทย
 ๒. ผู้ร่วมงานทุกฝ่าย ได้ทักษะในการจัดงานร่วมมือกันประสานประโยชน์ เพื่อ
ทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมไทยต่อไป
 ๓. ได้ทำการปรับปรุง ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย รวมทั้งได้
เผยแพร่สินค้าพื้นเมือง
 ๔. ผู้ร่วมงานได้รู้ถึงแนวพัฒนาค่านิยมศิลปวัฒนธรรมยุคกรุงรัตนโกสินทร์
-

บทความเสี้ยว

๑๐๑ ดร. พระอรียานวัตร

ชาวอีสานในสมัยก่อน ซึ่งบรรพบุรุษได้เห็นความสำคัญของชาวโลก เพื่อสร้างสรรคให้เกิดความสามัคคีความสนิทสนมกลมเกลียวกันให้แน่นแฟ้น ในระหว่างสังคมของมวลชน จึงเกิดมีประเพณีเสี้ยว คำว่า “เสี้ยว” คือความรักใคร่เยื่อใยในระหว่างบุคคล ซึ่งฝากความเป็นญาติกันต่อกันและกัน เมื่อได้เป็นเสี้ยวกันและกันแล้ว เรียกว่า “มีเสี้ยว” จะเกิดรักใคร่กันนับต่อกันและกัน อุจกเกิดร่วมอุทรก่อนเลือดในพ่อแม่เดียวกัน

บุคคลจะเป็นเสี้ยวกันได้ั้น มีลักษณะหน้าตาคล้ายคลึงกัน หรือมีเค้าทรวดทรงเหมือนกัน รูปร่างสัณฐานไม่ผิดกันเท่าใดนัก เพื่อปลุกฝังให้บุคคลเช่นนั้น มีความรักใคร่กันยิ่งขึ้น โบราณจึงได้จัดทำให้เป็นเสี้ยวกัน แต่ที่จะเป็นเสี้ยวกันได้ั้น นิยมตามเพศตามวัยผู้ชายเป็นเสี้ยวเพศชาย ผู้หญิงเป็นเสี้ยวเพศหญิง น่าจะถือกันมาตามหนังสือเสี้ยวสวาทว่า

ให้เจ้า ฟันเขี้ยวไว้ หลายลำแฮท่า
หม่เข้าไว้ หลายบ้านทั่วเมือง

การปลุกฝังจิตใจแต่ละบุคคลนับถือเป็นญาติอันสนิทนั้น จึงนิยมทำกันมาอันเป็นประเพณี เท่าที่ได้ทราบจากท่านผู้รู้มีพิธีกรรมเสี้ยวตามประเพณีนั้น ดังนี้

- ๑ แสกเสี้ยว
- ๒ ผูกเสี้ยว
- ๓ ขอดเสี้ยว

ก่อนจะฟังเป็นเสี้ยวกันได้ั้น เมื่อคนส่วนมากเห็นว่า ชายคนนั้นกับชายคนนี้ มีเค้าหน้าตาเหมือนกันคล้ายคลึงกันจะผิดแผกเพียงนิดหน่อยเท่านั้น อายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ปลูกบ้านอันเดียวกัน มีฐานะความเป็นอยู่เสมอกัน แม้บ้านเดียวกันหรือต่างบ้านอยู่ใกล้กัน ได้มาพบเห็นกันเข้าถูกอรรถยาศรยใจอกกันเป็นต้น ญาติพี่น้องประสงค์จะให้เป็นเสี้ยวกัน จึงส่งสื่อไปเจรจาบอกความประสงค์ให้ทราบ ชนิดบ่าวไปขอสาวกิติ เรียกว่า “แสกเสี้ยว”

เมื่อตกลงให้ความมั่นหมายจะเป็นเสี้ยวกันได้ ไม่ขัดข้องยินดีจะเป็นเสี้ยว “ฮักแพง” รักสนิทสนมแน่นแฟ้น ผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายกำหนดมีวันมงคล ซึ่งจะทำพิธีผูกเสี้ยวตกลงเข้าใจกันดีแล้ว เตรียมจัดหาของขวัญมงคล เพื่อจะได้มอบให้เสี้ยวในวันผูกนั้น เป็นสัญลักษณ์

สินน้ำใจของการผูกเสี่ยว ซึ่งผู้หลักผู้ใหญ่มาร่วมในพิธีผูกเสี่ยว จะได้อวยพรมงคลให้แก่คู่เสี่ยว ทั้ง ๒ ด้วยมิตรจิตมิตรใจ ในการผูกเสี่ยวนี้ มีพิธีใหญ่โตพอสมควร คู่เสี่ยวทั้ง ๒ ผูกข้อมือ ให้แก่กันและกัน ผู้เชิญมาร่วมกล่าวอวยพร ว่าเสี่ยวทั้ง ๒ จงเจริญ ดั่งนี้ ๓ ครั้ง ต่างคนก็ ต่างให้สัตยาบันแก่กันและกัน ตีมน้ำมงคลอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความมั่นคงคู่ใจเชือก ๓ เกลียว ฉะนั้น แสดงถึงหลักสันถวไมตรีเหมือนทองแผ่นเดียวกัน นี้เรียกว่า “ผูกเสี่ยว”

ในวันนั้นก่อนจะทำการผูกเสี่ยว ญาติพี่น้องจัดแจงแต่งขันบายศรีสูตรขวัญพร้อมเพียงกัน แห่ขันบายศรีสูตรขวัญจุพิธีแห่ขันหมากบ่าวสาว นำมาร่วมในสถานที่พิธีผูกเสี่ยวนั้น ถ้าไม่มี เวลาพอจะยกนำมาเพียง ๔-๕ คนก็ได้ นำมาตั้งณ สถานที่ซึ่งจัดไว้แล้วนั้น ได้เวลามหาฤกษ์ มหาชัยมงคลแล้ว เชิญคู่เสี่ยวเข้านั่งแห่งที่จัดไว้รดน้ำหอมพอบเป็นพิธีจุจุมุธาภิเสกก็ได้ เสร็จ แล้วจึงเข้านั่งสถานที่มงคลทำการบายศรีสูตรขวัญต่อไป เมื่อเสร็จพิธีบายศรีสูตรขวัญแล้ว ตีฆ้อง ชัยให้ร้องอวยพรชัยมงคล จึงทำการผูกแขนให้คู่เสี่ยว เสร็จแล้ว จึงอ่านสัตยาบัน จะประกาศ ในที่ประชุม เพื่อเป็นมงคลผู้มีเกียรติจะได้เป็นสักขีในการทำพิธีสำคัญนั้น อันนี้ อีสานโบราณ เรียกว่า “ขอตเสี่ยว”

แขกเสี่ยวในเบื้องต้นนี้ คือการเจรจาตกลงยอมรับทั้งสองฝ่ายจะเป็นเสี่ยวกันตลอด ชีวิต ไม่มีใจพลิกแพลง จะรักแพงกันในวงสายโลหิต คือ

พ่อเสี่ยว แม่เสี่ยว
พี่เสี่ยว น้องเสี่ยว

ไปมาหาสู่กันจนญาติใกล้ชิดสนิท มีธุรกิจอันใดบอกกล่าวถึงกัน จะได้มาช่วยเหลือจุกของ แผ่นเดียวกันฉะนั้น

ผูกเสี่ยวในท่ามกลางนั้น แสดงถึงการ ผูกมัดเชือก แสดงออกซึ่งไมตรีจิตมิตรภาพอัน มั่นคงซึ่งเรียกว่า “สันถวไมตรี” มีความเสนาหาเยื้อใยด้วยเมตตาเมื่อกัลยาณธรรมเป็นที่ตั้ง ซื่อสัตย์สุจริตในจิตใจอันผูกพัน การเสียสละสิ่งที่เสียสละได้ โอภาปราศรัยนิมนนด้วยสุนทร วาทที่สงเคราะห์ประโยชน์เพื่อที่จะช่วยสงเคราะห์กันได้ตามประเพณี ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย อิดหนาระอาใจ ไม่ปฏิเสธสิ่งจะพึงช่วยเหลือได้ เรียกว่า “กัลยาณมิตร”

ขอตเสี่ยวนั้น คือเมื่อผูกแล้วไม่ขอตให้แน่น การผูกทบปลายเชือกซึ่งขมวดเข้าหากัน นั้น ขมวดให้แน่นตีมิให้คลายได้ง่าย อีสานเรียกว่า “ขอต” เหมือนประเพณีผูกขอตพัทธ สีมา มิฉะนั้น จุกผมยาวเกล้าเส้นผมขมวดไว้เป็นจุก อีสานเรียกว่า “ผมขอต” หรือ “หัวขอต”

เมื่อบายศรีสู่ตราขวัญผูกข้อมือค้ายเงินค้ายทองแล้ว ผู้เป็นประธานประกาศให้เสียวคิมน้ำสตัยบายาน ประกาศสตัยบายันปฏิญญาจะซ้อสตัยรักกันเหมือนเกิดร่วมอุทรท้องแม่เดียวกัน ไว้เนื้อเชื่อใจกัน และกันเป็นคัจทองแผ่นเดียวกัน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป อันนี้เรียกว่า “ขอดเสียว”

ประเพณีในการ แยกเสียว ผูกเสียว ขอดเสียว เป็นวัฒนธรรมที่ดียิ่ง ตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมา มีประโยชน์สร้างสรรค์สังคมมวลชนให้เกิดความรักใคร่ชอบพอกัน คือ

- ๑ สร้างความสามัคคีสังคมให้มีความเคารพนับถือกันให้มั่นคงยิ่งขึ้น
- ๒ มวลชนจะฟังพวาทศัยกันได้ จะได้ซ้อสตัยสัจจรตต่อกันและกัน
- ๓ พลึงเสียวเป็นกลุ่มเข้มแข็งช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะมีได้แตกแยก แม้ความร้าวฉานจะมีน้อย
- ๔ รวมพลังป้องกันศัตรูให้พ่าย จะได้ช่วยกันรักษาสมบัติของชาติให้ถาวรมั่นคง และรักษาย่านเมืองไว้เป็นอันดี

ศัพท์ว่า เสียว แปลว่า ๒ ซีก เรียกว่า “ไม่เสียว-ไม่เสียว” ออกเสียงวรรณยุกต์เอก สูง วรรณยุกต์โทต่ำ ซึ่งเป็นเสียงไทยอีสาน เหตุนั้น การที่เอาไม้ ๒ อันมาต่อเข้าเป็นอันเดียว กันเรียกว่า “เข้าไม้สนิทิต” การเอาคนสองคนมาเป็นเพื่อนมิตรให้สนิทนั้น อีสานเรียกว่า “เป็นเสียว” ไม่มีสิ่งอื่นในการทำนอกจากทำพิธีผูกให้เป็นเสียวกัน เป็นพิธีกรรมอันดียิ่ง เป็นมงคลสวัสดิแก่คนผู้เป็นเสียวกัน จะเกิดความรักใคร่กันคัจพิน้องร่วมอุทรก่อนเลืดคนนั้น

ในพิธีมงคลนั้น จะฟังมีอะไรบ้าง จึงจะเป็นการเหมาะสม เพื่อเป็นศิริมงคลควรมีดังนี้

- ๑ ค้ายเอกซึ่งผู้เป็นเสียวจะผูกค้ายมงคลให้แก่กัน
- ๒ ชันบายศรีสู่ตราขวัญผู้มีเกียรติมารวม
- ๓ ชันน้ำสตัยบายาน คิมรักษาสตัยร่วมกัน
- ๔ ประกาศสตัยบายาน ปฏิญญาว่าเป็นเสียวซักแพงคัจเป็นทองแผ่นเดียวกัน

ความเป็นมาของเสียว

ในวรรณคดีอีสาน ซึ่งนักปราชญ์บรรพบุรุษได้กล่าวไว้ในหนังสือโบราณอักษรลาวไทน้อย

- ๑ พญาสุริวงค์เกตุนุราช เมื่อเรียนศิลปศาสตร์จบไตรเพสจากประรวัสส์แล้ว ไปทำสัตถวไมตรีเป็นเสียวพญาครุฑ จึงไปหายักษ์กุมภกันท์ขอดเสียวซักแพงจึงกลับไปครองเมืองพาราณสี
- ๒ ในเรื่องพระลักษณ-พระราม ซึ่งกล่าวถึงพญาครุฑเป็นเสียวพระราม ตอนที่ชยาพนาสุรย์ จนพญาครุฑปีกหักสตัยพนาสุรย์ได้ เพราะซักเสียวจึงปีกหัก

๓ พญาศรีสุทโธนาคราชกับพญาสุวรรณนาคราช เป็นเสี่ยวกัน วันหนึ่งพญาศรีสุทโธนาคราช ได้ช้างสารใหญ่มาแล้วแบ่งปันชั้น ไปให้พญาสุวรรณนาคราช แจกจ่ายกันกินให้ทั่วถึง ตอนชั้นใหญ่โตมาก พญาสุวรรณนาคราชได้เสวยชั้นเนื้อช้างก็ดีใจ ครั้นต่อมาพญาสุวรรณนาคราชได้ตัวเม่น จึงปากแจกแบ่งไปให้พญาศรีสุทโธนาคราช เพื่อแสดงถึงความซักแพงเสี่ยว พญาศรีสุทโธนาคราชจึงคิดว่า เม่นชนใหญ่กว่าชนช้าง ตัวเม่นจะต้องใหญ่กว่าช้างแน่นอน เหตุใดจึงส่งภุคิชั้นเนื้อมาให้ให้น้อยนิกเดียว จึงโกรธเคียดชั้นทันที เมื่อเราส่งภุคิชั้นเนื้อช้างไปให้เสยวนั้นภุคิใหญ่ จึงเป็นเหตุให้รบราฆ่าฟันกันในหนองแส แดกเสี่ยวเป็นข้าศึกกันนี้ เรียกว่า “เสี่ยวแตก”

๔ พงศาวดารลานนาไทยภาคเหนือ พ่อขุนราม พ่อขุนมั่งรายณ์ พ่อขุนงำเมือง สาบานเป็นเสี่ยวกันที่แม่น้ำอิง ทรงคัมพระโลหิตกันและกัน เรียกว่า “มิตรแก้ว” “สหายคำ” แต่ชาวเมืองเรียก “เสี่ยวซัก-เสี่ยวแพง” เหมือนทางอีสานเรียก

การแซกเสี่ยว ผูกเสี่ยว ขอดเสี่ยว กันนั้น เป็นศัพท์เรียกเนื่องอันเดียวกัน เบื้องต้นพิธีกรรมเสี่ยวมงคลนั้นคงจะทำกันอย่างง่าย ๆ ไม่ทำยากเพียงมีผู้เฒ่าผู้แก่ผู้หลักผู้ใหญ่มาเป็นสักขีเท่านั้น ต่อมาบางแห่งอาจจัดพิธีมงคลเสี่ยวใหญ่โตขึ้นอาจเป็นได้ แต่ลักษณะสาบานนั้นเรียกว่า “สะบทสาบาน” คงไม่มี หากจะมีขึ้นเพียงทำ “สัตยาบาน” ปฏิญาณให้มั่นคงเท่านั้น

แต่คนจะเป็นเสี่ยวกันได้ อายุปุ่นวัยเท่ากัน อยู่ในรุ่นเดียวกัน คนอายุน้อยจะเป็นเสี่ยวคนอายุมากไม่ได้ จะพูดทีเสมอว่า “เสี่ยว ๆ” คงนี้จะหาว่า “พูดหมิ่นประมาท” คนอายุมากกว่าเห็นคนอายุน้อยกว่าพูดทีเสมอตน จะโกรธชั้นทันทีว่า ฎไม่ใช่เสี่ยวมึง จะพูดทีเสมอไม่ได้ดังนี้

ดร. พระอรียานวัตร (อารีย์ เขมจารีเถระ)

กรุงรัตนโกสินทร์กับความเปลี่ยนแปลง

— ทั่วศิลป์ สืบวัฒนธรรม —

ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ อาจแบ่งช่วงการศึกษาอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น ๒ ช่วง คือ กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงแรก (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕ - ๒๔๑๑)) และช่วง กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงหลัง (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา)

ในการศึกษาประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงแรก (รัชกาลที่ ๑-๔) หลักฐานส่วนใหญ่ที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ พระราชพงศาวดาร กฎหมาย วรรณคดี ประชุมประกาศ เอกสารของชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาติดต่อกับไทยโดยเฉพาะอังกฤษ รวมทั้งเอกสารส่งราชการของแต่ละรัชกาลที่ปรากฏ ณ หอวังชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี และรายงานของกงสุลอังกฤษที่เรียกว่า British Consular Report อย่างไรก็ตามหลักฐานดังกล่าวมาแล้วนั้น มักจะเป็นการอธิบายหรือเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ปกครอง เรื่องราวของชนสามัญมักไม่ค่อยได้รับการอธิบายมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานประเภทพงศาวดาร

การศึกษาประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงหลัง (รัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา) ช่วงนี้เป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบตะวันตก ดังนั้นจากการจัดหน่วยงานแบบตะวันตกทำให้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากขึ้น ทั้งเอกสารไทยและของต่างชาติ

เอกสารของฝ่ายไทยในช่วงนี้ที่ใช้นั้นมาก คือ เอกสารที่ปรากฏ ณ กองจดหมายเหตุแห่งชาติท่าवासกรี อันเป็นจดหมายหรือหนังสือสำคัญๆ ในทางราชการนับตั้งแต่ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังมี หนังสือพิมพ์ กฎหมาย หนังสือตำราต่างๆ และบันทึกของผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์

เอกสารของชาวต่างประเทศที่สำคัญก็คือ รายงานของทูตอังกฤษไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ ที่กรุงลอนดอน รายงานของทูตฝรั่งเศสเป็นต้น นอกจากนั้นยังเป็นบันทึกของนักท่องเที่ยวยุโรปชาติอีกด้วย

สำหรับหลักฐานที่ใช้ศึกษาเรื่องราว นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมานั้น ส่วนมากจะเป็นหนังสือส่งราชการ ณ แผนกสารบรรณ สำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นหน่วยที่เก็บรวบรวมไว้ รวมทั้งบันทึกของผู้เกี่ยวข้องกับการเมืองในเวลานั้น

ในปัจจุบันได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์กันอย่างกว้างขวาง นอกจากหนังสือที่ได้รับ การตีพิมพ์ขึ้นมาอย่างมากมาย ยังมีงานของผู้ศึกษาค้นคว้าในรูปของวิจัย ตำราและของนักศึกษา ปริญาโทสาขาประวัติศาสตร์ ออกมาในรูปของวิทยานิพนธ์

๑. กรุงรัตนโกสินทร์ช่วงแรก (รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๔๑๐)

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเริ่มสร้างกรุงรัตนโกสินทร์จะเป็นความพยายามของคนไทยที่จะ สร้างบ้านเมืองที่พึงจะถูกทำลายลงให้เจริญรุ่งเรืองดังที่เคยเป็นมาอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนั้นจึงพยายามเลียนแบบจากอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างปราสาทราชวัง ก็ ต้องพยายามให้ยิ่งใหญ่งดงาม นอกจากนี้พระราชวังเดิมที่อยุธยามีวัดในพระบรมมหาราชวัง คือ วัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสร้างพระบรมมหาราชวัง ก็ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามขึ้นและไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เช่นกัน หรือในการสร้างพระนครใหม่ รัชกาลที่ ๑ ก็ทรงโปรดฯ ให้ขนอิฐจากกำแพงเมืองแล อิฐจากสถานก่อสร้างต่าง ๆ จากอยุธยาด้วย^๑ จึงทำให้เชื่อว่าทรากรมืองอยุธยาที่ปรากฏใน ปัจจุบัน อันให้เห็นถึงการถูกทำลายอย่างมากนั้น คงไม่ใช่เนื่องมาจากฝีมือของพม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เท่านั้น คงเป็นฝีมือของคนไทยด้วยส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ในสมัยอยุธยา มีการขุดคลองมหานาค เพื่อเล่นสัควาในเวลาหน้าน้ำ เมื่อรัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างพระนครขึ้น ก็ทรงให้ขุดคลองมหานาค เพื่อให้เล่นสัควาเช่นกัน^๒ ดังนั้นเพื่อความเข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้น จึงจะพิจารณาลักษณะในด้าน ต่าง ๆ ดังนี้คือ

๑. การเมือง - การปกครอง

ด้านการเมือง-การปกครองของไทยนั้น อาจกล่าวว่าเป็นเรื่องของชนชั้นสูง หรือ ชนชั้นผู้ปกครองเท่านั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ทรงเป็นผู้มีอำนาจ ล้นพ้นสูงสุด และทรงมีฐานะกึ่งเทพเจ้าตามคติที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ลักษณะเด่นของ ลักษณะทางการเมืองในช่วงนี้ ก็คือ ถึงแม้ในทางทฤษฎี พระมหากษัตริย์จะเป็นเทพเจ้า ทรงมี อำนาจสูงสุดเด็ดขาด แต่ในทางปฏิบัติการเมืองช่วงนี้ (ช่วงรัชกาลที่ ๓ ถึง ต้นรัชกาลที่ ๕) อำนาจพระมหากษัตริย์มิได้สูงสุดตามทฤษฎี ทั้งนี้เพราะชนนางสกุลหนึ่ง คือ สกุลขุนนาค ได้มี อำนาจเหนือพระมหากษัตริย์ โดยการที่ขุนนางกลุ่มนี้ ได้มีบทบาทในการเลือกพระมหากษัตริย์ ครองราชสมบัติมาหลายรัชกาล^๓ ดังเช่นกรณีของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล ที่ ๓ ทรงถามเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ว่าจะรับตำแหน่งสมุหกลาโหม อีกตำแหน่ง

หรือไม่ในปีแรกที่ทรงขึ้นครองราชสมบัติ ถ้าจะพิจารณา ดู ตำแหน่งสมุหกลาโหมเป็นตำแหน่ง
 กุมกำลังคนและหัวเมืองปักษ์ใต้ และตำแหน่งพระคลัง ความคุมการเงินและหัวเมืองชายทะเลรอบ
 อ่าวไทย ถ้าสองตำแหน่งนี้รวมกันจะมีอำนาจมาก ซึ่งพระมหากษัตริย์ควรจะต้องระมัดระวัง
 เรื่องดังกล่าวนี้ และการที่รัชกาลที่ ๓ ซึ่งไม่เป็นไปตามฐานะของตำแหน่งพระราชโอรสชั้น
 เจ้าฟ้า อาจเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน ในระยะแรกเจ้าพระยาพระคลังปฏิเสธที่จะรับ
 ตำแหน่งทั้งสองดังกล่าว แต่ต่อมา พ.ศ. ๒๓๗๓ จึงยอมรับตำแหน่งทั้งสองเข้าด้วยกัน

เมื่อรัชกาลที่ ๓ สวรรคต กลุ่มขุนนางโดย เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นหัวหน้า
 รับไปกราบทูลเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชอยู่ ณ วัดบวรนิเวศ ให้ทรงสึกเพื่อครองราชสมบัติ
 และเมื่อรัชการที่ ๔ ครองราชสมบัติแล้ว จึงทรงตั้งให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นสมเด็จ
 เจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ) ผู้สำเร็จราชการทั่วแผ่นดิน มีฐานะที่จะตัดศีรษะใครก็ได้
 ในแผ่นดิน ส่วนน้องชาย คือ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) ใต้เลื่อนเป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรม
 มหาพิชัยญาติ เป็นผู้สำเร็จราชการพระนคร เมื่อมาถึงต้นรัชกาลที่ ๕ อำนาจของตระกูล
 ขุนนาคยิ่งสูงขึ้น คือเมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จสวรรคต พระราชโอรสคือเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ยังมี
 พระชนม์ไม่ครบ ๒๐ พรรษา จึงต้องมีผู้สำเร็จราชการ คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรี
 สूरยวงศ์ (ช่วง) ดังนั้นอำนาจทั้งหลายตกอยู่กับสมเด็จเจ้าพระยาฯ มากจนไม่มีผู้ใดท้าทาย
 อำนาจในระยะแรกได้ ซึ่งก็เห็นได้จาก ลายพระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าฟ้า
 มหาวชิรุณหิศ ตอนหนึ่งว่า

ในเวลานั้น อายุพ่อเพียง ๑๕ ปีกับ ๑๐ วัน ไม่มีมารดา มีญาติ
 ฝ่ายมารดาก็ล้วนแต่โลเลเหลวไหล หรือไม่โลเลเหลวไหลก็ไม่ได้ตั้งอยู่ใน
 ตำแหน่งราชการอันใดเป็นหลักฐาน ฝ่ายญาติข้างพ่อ คือเจ้านายทั้งปวง
 ก็ตกอยู่ในอำนาจสมเด็จเจ้าพระยา....

หรือ จากพระราชหัตถเลขาอีกตอนหนึ่งว่า

....แต่เป็นการจำเป็นที่จะต้องพูดว่า อำนาจเสนาบดีได้เจริญขึ้น เพราะ
 มีอำนาจได้ตั้งเจ้าแผ่นดินมาแต่ก่อนมานานักแล้ว จนตลอดถึงเวลาเราได้
 เป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น ก็เป็นเวลาเคราะห์ร้าย ที่ตัวเราเป็นเด็กเป็นโอกาส
 ยิ่งใหญ่ที่จะถอนอำนาจเจ้าแผ่นดินได้หมด เหมือนเวลาที่ปล่อยจนหมด
 สายบ้านไม่มีเหลือเลย....

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ลักษณะเด่นของการเมืองช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ อำนาจของขุนนางเจริญขึ้นอย่างมาก จนสามารถแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ขึ้นมา อย่างไรก็ดีตามอาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้อำนาจทางการเมืองส่วนใหญ่จะตกอยู่กับกลุ่มขุนนาง แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังคงมีอำนาจอยู่บ้าง

ส่วนรูปแบบการปกครอง ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้น ยังดำเนินรูปแบบการปกครองดังเช่นที่มีมาแต่สมัยอยุธยา กล่าวคือ ยังใช้แบบจตุสดมภ์ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงควบคุมสมุหกลาโหม (ดูแลเกี่ยวกับทหาร) และสมุหนายก (ดูแลเกี่ยวกับพลเรือน) รวมทั้ง เวียงวัง คลัง นา รูปแบบการปกครองจตุสดมภ์ ได้ใช้มาจนมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ระบบศักดินาก็ยังเป็นระบบที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบการเมือง การปกครองในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ยังได้รูปแบบมาจากสมัยอยุธยา กล่าวคือศูนย์กลางแห่งอำนาจอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ และขุนนางเริ่มมีอำนาจเหนือพระมหากษัตริย์ รูปแบบการปกครองก็ยังใช้แบบจตุสดมภ์ ซึ่งมีมาตั้งแต่ต้นอยุธยา

๒. เศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบโบราณ คือเป็นแบบเศรษฐกิจยังชีพ (Subsistence Economy) หรือเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-Sufficient) ระบบเศรษฐกิจแบบนี้มีลักษณะสำคัญคือ บ้านแต่ละหลังจะมีพื้นที่ไม่กว้างขวางนัก ประมาณ ๒๐ ไร่ ใช้ในการปลูกข้าว ฝ้าย พืชสวนครัว ตลอดจนผลไม้ และพืชจำเป็นอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีสัตว์ประเภทต่าง ๆ อีกด้วย ดังนั้นเจ้าของบ้านแทบไม่ต้องพึ่งสินค้าจากโลกภายนอก จึงเห็นได้ว่าระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบชนบท

รายได้ของรัฐในช่วงนี้มาจากการเก็บภาษีภายในประเทศ และจากการค้าขายระหว่างประเทศ รายได้จากเก็บภาษีภายในประเทศที่สำคัญมาจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะค่านาค่าสวน ซึ่งก่อนสมัยรัชกาลที่ ๓ ภาษีสำหรับที่นาเรียกว่า “หางข้าว” คือเสียภาษีเป็นข้าวเปลือก และภาษีสวน ที่เรียกว่า “อากรสวน” การเก็บภาษีก็เรียก อากรสวน การเก็บภาษีที่ราบกัน ในนาม การเดินสวน-เดินนา แต่เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงเปลี่ยนวิธีเก็บมาเป็นตัวเงิน นอกจากรายได้จากพืชผล รัฐยังคงได้รายได้จากเก็บภาษีตลาด ภาษีผ่านด่าน ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ดังที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

ส่วนการค้าระหว่างประเทศ รายได้มาจากสินค้าหลายประเภท เช่น น้ำตาล งาม้าง ข้าว ไม้เนื้อหอม หนังสัตว์ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้มักจะทำการค้ากับคนจีนและแขกมลายู การค้าระหว่างประเทศอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของหน่วยงานรัฐบาลที่เรียกว่า พระคลังสินค้า ซึ่งทำให้เกิดการค้าแบบผูกขาด พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนางชั้นสูงเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของพระคลังสินค้า โดยมีเรือสำเภาสำหรับค้าขาย

จะเห็นได้ว่า ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ระบบการใช้เงินตรามีบทบาทในเมืองเท่านั้น และมีคนไทยส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนางส่วนหนึ่ง สนใจลงทุนในการค้าขายโดยผ่านพระคลังสินค้าซึ่งเป็นการค้าแบบผูกขาด

ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ลักษณะสำคัญประการหนึ่งก็คือ คนจีนเริ่มมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินและรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา นโยบายของไทยขณะนั้นพยายามชักชวนชาวจีนเข้ามาในเมืองไทยจนถึงรัชกาลที่ ๒ กรอฟอร์ดได้ประมาณไว้ว่ามีคนจีนประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ คน จากพลเมืองไทยในเวลานั้น ๕,๑๔๒,๐๐๐ คน คนจีนเป็นพวกสนใจในการค้า อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมของไทยที่คนจีนเกี่ยวข้องด้วยมักจะเป็นสินค้าที่ผลิตอย่างเป็นล่ำเป็นสัน

ในรัชกาลที่ ๓ คนจีนมีบทบาทมากโดยการเป็นเจ้าของ ภาษี นายอากร เจ้าภาษี นายอากรเป็นผู้ทำหน้าที่เก็บภาษีอากรต่างๆ ของรัฐ โดยทำการประมูลภาษีต่อรัฐ ผู้ให้ราคาประมูลสูงสุดเป็นผู้เก็บผลประโยชน์ โดยเก็บภาษีจากราชฎาแทนรัฐ ซึ่งทำให้เจ้าภาษี นายอากรเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจของไทยมาก^๒ จึงอาจกล่าวได้ว่าในขณะนั้นผู้มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจไทยก็คือ ชนชั้นผู้ปกครอง อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนางและชาวจีน

๓. สังคม

ลักษณะสังคมรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็มีลักษณะดังเช่นสังคมสมัยอยุธยา กล่าวคืออาจแบ่งชนต่างๆ เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ กษัตริย์ ขุนนาง และไพร่-ทาส ชน ๒ ชั้นแรกถือเป็นชนชั้นผู้ปกครอง ส่วนไพร่-ทาส ถือเป็นชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง กฎเกณฑ์ที่ใช้แบ่งฐานะของคนไทยในสังคม คือ ศักดินา

ไพร่-ทาส ถือเป็นชนชั้นต่ำในสังคมแต่เป็นผู้คนส่วนใหญ่ ไพร่โดยทั่วไปเข้าใจว่าเป็นชายฉกรรจ์ ที่ต้องเข้าเวรรับราชการ รับใช้มูลนายตามที่รัฐกำหนด กล่าวคือ ในสมัยอยุธยา

เข้าเวรปีละ ๖ เดือน และสมัชชักรกาลที่ ๑ ปีละ ๔ เดือน สมัชชักรการที่ ๒ ปีละ ๓ เดือน ส่วนทาสนั้นมีลักษณะคล้ายกับสิ่งของคือ มีการซื้อขายกัน แต่เจ้าทาสจะทำร้ายทาสถึงพิการหรือตายไม่ได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ไพร่ ทาสนั้นคือแรงงานที่ถูกเกณฑ์มาทำงานให้กับรัฐ

๔. ความเชื่อ

ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ก็เป็นดังเช่นสมัยที่ผ่านมา คือ เชื่อในพุทธศาสนา ลัทธิพรหมณ์ และความเชื่อท้องถิ่น (ผี) และอาจกล่าวได้ว่าความคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้คนมากคือความคิดเกี่ยวกับเรื่อง นรก-สวรรค์ และบุญ-กรรม¹³

อย่างไรก็ตาม เมื่อเริ่มมีการติดต่อกับฝรั่งตะวันตก นับตั้งแต่สมัชชักรกาลที่ ๔ เป็นต้นมาแนวความคิดทางวิทยาศาสตร์ได้เริ่มเข้ามามีบทบาท หนังสือที่ชี้ให้เห็นลักษณะดังกล่าวได้เป็นอย่างดี คือ "กิจจานุกิจ" แต่งโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค) จากหนังสือเล่มนี้เป็นการศึกษาอธิบายแนวความเชื่อเดิมเป็นอย่างไร และอธิบายด้วยแนวความคิดแบบใหม่คือแบบตะวันตกเช่น

.....ความเชื่อเรื่องฟ้าผ่านั้นมีหลายประการเหลือจะพรรณนา การเป็นอย่างไรอธิบายไปให้แจ้ง ขอตอบว่าเรื่องฟ้าผ่าจะต้องยอม ด้วยเป็นอินไทยนัยแต่ได้สืบความ เล่น ๆ ก็พอเห็นจริงบ้าง ไม่เห็นจริงบ้าง คำว่าไทยเขาว่านางมณีเมขลา พ่อแก้ว ยักษ์รามสูรเอาขวานขว้างไปจึงมีเสียงดังแลมีขวานฟ้าผ่าตกลงมา มีรัศมีปลาด คือ แสงแก้วนางมณีเมขลา ความคิดนักบวชเขาเห็นหลายอย่าง เขาว่าธาตุไฟในแผ่นดินที่มีอยู่ในกายตัวมนุษย์ แลสัตว์ แลไม้เหล็กทองเหลืองทองแดง ต้นหญ้าใบไม้.....มีธาตุไฟมากบ้างน้อยบ้าง..... ก็ธาตุไฟนั้นขึ้นสะสมอยู่บนอากาศเปรียบเหมือนอายุน้ำที่เลื่อยขึ้นไปบนอากาศเหมือนกัน ถึงระดูฝนน้ำแฉงละลายลงมาเป็นฝนเช่นว่าแล้วมานี้ มาถูกไฟที่ขึ้นไปสะสมอยู่พร้อมกันเข้าทั้งสมทักคต่ำลงมา ด้วยเป็นธาตุสามประการ ได้อายแผ่นดินอีกประการหนึ่ง เป็นสี่ประการด้วยกัน ก็พร้อมด้วยธาตุทั้งสี่แล้ว ก็บังเกิดฤทธิ์ให้เป็นเสียงดัง เพราะมันมีลมขึ้นในอากาศ ... 14

กรุงรัตนโกสินทร์ยุคหลัง (รัชกาลที่ ๕ - ปัจจุบัน)

ช่วงเวลาของยุคนี้อาจแบ่งเป็น สองช่วงเล็ก ๆ คือ สมัยจากรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ และอีกช่วงหนึ่งนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แต่ในที่นี้จะขอกล่าวรวม ๆ เป็นช่วงกว้าง ๆ

นับตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง (ค.ศ. ๑๘๕๕) เป็นต้นมาอาจกล่าวได้ว่า สัญญาฉบับนี้ นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่เมืองไทย และเริ่มแตกต่างไปจากเมืองไทยในสมัยที่เพิ่งผ่านมาหลายประการ ทั้งนี้เพราะการติดต่อกับชาติตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลต่อเมืองไทยอย่างยิ่ง และไทยเองก็พยายามปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเหมือนกับตะวันตก สาเหตุที่ไทยต้องปรับตัวให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกเพราะ ผู้นำไทยในเวลานั้นเชื่อว่าทางรอดของไทยที่จะไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งก็โดยการพยายามทำเมืองไทยให้เจริญทัดเทียมกับชาติตะวันตกหรือฝรั่ง วิธีการนี้จะทำให้ชาติตะวันตก ไม่มีข้ออ้างที่จะมายึดดินแดนเหล่านี้เป็นอาณานิคม ดังนั้นหลายสิ่งหลายอย่างได้เริ่มปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง ดังเช่น

๑. ด้านการเมือง-การปกครอง

ในยุคนี้ก็เป็นดังยุคที่ผ่านมา กล่าวคือ การเมือง การปกครองเป็นเรื่องของชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้ปกครอง พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล หรืออาณาจักร ทรงมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดตามทฤษฎี ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ทั้งนี้เพราะนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงครองราชสมบัติอย่างแท้จริงโดยปราศจากผู้สำเร็จราชการในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ พระองค์ได้ทอนอำนาจของกลุ่มขุนนางหัวเก่า คือกลุ่มของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์(ช่วง-บุนนาค) และกลุ่มของวังหน้า คือ กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ (พระองค์เจ้ายอดยงยศ) วิธีทอนอำนาจของรัชกาลที่ ๕ คือ การปฏิรูปประเทศ นับตั้งแต่การปฏิรูปทางการคลัง โดยการตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ การตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ และหลังจากวิกฤตการณ์วังหน้า ในปี ๒๔๑๗ ทำให้อำนาจพระมหากษัตริย์มีอำนาจมากยิ่งขึ้น จากการปฏิรูปครั้งใหญ่ พ.ศ. ๒๔๓๕ อำนาจทั้งหลายได้รวมเข้าสู่ศูนย์กลางที่องค์พระมหากษัตริย์ จากรายนามเสนาบดีจะเห็นได้ว่าหลังจากการปฏิรูปใหญ่แล้วเกือบทั้งหมดเป็นเจ้านายในพระราชวงศ์ ซึ่งแสดงถึงอำนาจพระมหากษัตริย์ว่ามั่นคงกว่าสมัยที่ผ่านมา ๆ มา

ดังนั้นถ้าจะพิจารณาถึงสภาพการเมือง การปกครองในช่วงเวลานี้แล้ว จะเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด ซึ่งต่างไปจากช่วงก่อน อำนาจขุนนางถูกตัดทอน กลุ่มพระ

ราชวงศ์ชินนามมีอำนาจแทน จนถึงการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕

จากการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ กลุ่มคณะราษฎร (ประกอบด้วย ทหารและพลเรือน) ได้เข้ามามีอำนาจแทนพระมหากษัตริย์ และกลุ่มเสนาบดี ในการบริหารราชการปกครองประเทศ โดยมีกลุ่มคณะราษฎรทำการปกครองที่เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ กลุ่มทหารได้ทำการยึดอำนาจและผลัดกันปกครองประเทศเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบการปกครองได้มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ จากรูปแบบการปกครองแบบ จตุสดมภ์ มาเป็นแบบที่มีกระทรวง ๑๒ กระทรวง ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ อันเป็นพื้นฐานของการปกครองสมัยปัจจุบัน เจ้ากระทรวงแต่ละกระทรวงมีตำแหน่งเป็น เสนาบดี ขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ เมื่อเสนาบดีสั่งราชการ จะต้องกราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระบรมราชวินิจฉัย และพระบรมราชานุญาต ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าศูนย์กลางแห่งอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ และหลังจาก พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว สภาพก็เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ คณะรัฐบาลประกอบด้วย คณะรัฐมนตรี โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้บังคับบัญชาสั่งราชการแทนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเช่นในปัจจุบัน

๒. เศรษฐกิจ

จากสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๓๘๘) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจของไทย ระบบเศรษฐกิจแบบเดิม คือ ระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง หรือพึ่งตัวเองค่อยๆ หมดยไป โดยเฉพาะเริ่มบริเวณเมืองก่อนค่อย ๆ ขยายไปในชนบท ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่เป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องใช้เงินตรา (Monetary System) ทำให้คนไทยซึ่งเคยผลิตสิ่งของต่างๆ ใช้เอง มาเป็นการมีความชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิต คือ หันมาทำการปลูกข้าวกันอย่างเป็นลำดับเป็นขั้น จนข้าวกลายเป็นสินค้าออก ชาวนาไทยซึ่งเคยผลิตข้าวเพียงพอสำหรับเลี้ยงตัวเอง มาเป็นการผลิตข้าวเพื่อจำหน่าย

เมื่อความประสงค์ของผู้ผลิตข้าวเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ทำให้มีผลกระทบต่อปัจจัยการผลิตข้าวโดยเฉพาะ ที่ดิน และแรงงาน กล่าวคือ

ที่ดิน ที่ดิน บริเวณภาคกลาง) ของไทยนั้นกว้างขวางมาก แต่พื้นที่การเพาะปลูกนั้นมีจำกัด ทั้งนี้การปลูกข้าวจำเป็นต้องอาศัยน้ำ น้ำจำเป็นในการเพาะปลูกและการคมนาคมอีกด้วย จากตัวเลขการผลิตข้าว ก่อนปี ค.ศ. ๑๘๕๕ จะเห็นได้ว่าปริมาณต่ำ แต่หลังจากปี ๑๘๕๕ แล้วผลผลิตข้าวที่เป็นสินค้าออกสูงขึ้นเป็น ร้อยละ ๕๕ ในปี ๑๘๖๐ จากตัวเลขนี้ชี้ให้เห็นว่า คงจะมีการขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกออกไปอย่างกว้างขวาง

การขยายพื้นที่การเพาะปลูกกระทำโดยการขุดคลอง ดังนั้นช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ได้มีการขุดคลองหลายสายในที่ราบภาคกลาง¹⁵ การขุดคลองนั้นกระทำโดยทั้งรัฐบาลและเอกชน เหตุที่เอกชนสนใจการขุดคลองเพราะ ในเวลานั้นที่ดินถือเป็นสิ่งมีประโยชน์อย่างยิ่ง และเมื่อรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติ เกี่ยวกับการขุดคลองว่า

๑. คลองขนาดเล็ก คือคลองกว้างตั้งแต่ ๓ วา (๖ เมตร) ลงมา ผู้ขุดคลองจะได้เนื้อที่สองข้างคลอง (ที่ยังไม่มีเจ้าของ) ตลอดสองฝั่ง ย่นขึ้นไปฝั่งละ ๒๕ เส้น

๒. คลองขนาดกลาง คือคลองกว้างตั้งแต่ ๔-๖ วา ผู้ขุดคลองจะได้เนื้อที่สองข้างคลองตลอดสองฝั่ง ย่นขึ้นไปฝั่งละ ๓๐ เส้น

๓. คลองขนาดใหญ่ คือคลองกว้างตั้งแต่ ๖ วา ขึ้นไป ผู้ขุดคลองจะได้เนื้อที่สองข้างคลอง ตลอดสองฝั่ง ย่นขึ้นไปฝั่งละ ๔๐ เส้น (๑.๖ กม.)¹⁶

จากการที่ผู้ขุดคลองได้เนื้อที่สองฝั่งคลอง ได้ทำให้เอกชนหันมาสนใจต่อการ “เล่น” ที่ดินเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว มีความต้องการที่จะขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าวออกไปอย่างมาก ที่ดินจึงกลายเป็นสิ่งที่มีราคาและดูจะเป็นที่นิยมซื้อขายกันอย่างมาก ดังที่กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์ทรงแสดงความเห็นไว้ว่า

...เมื่อข้าพระพุทธเจ้าใคร่ครวญ แลทคลองการค้าขายมาหลายประเภทแล้ว เห็นด้วยเกล้าว่า บันดากิจใด ๆ ในกรุงสยามสำหรับผู้ดีไทยที่ควรจะทำ เพื่อหาเลี้ยงชีพฤๅ เพื่อใช้ทุนให้สืบผลอันมั่นคงในปีตยุบนั้น ยากจะมีดีเสมอการค้าที่ดิน แลที่ดินอย่างไรในไสมยนี้ยากจะมีผลเสมอเหมือนที่นาดี ให้ชาวนาเช่าทำด้วยราคาเข้าขึ้นอยู่เสมอ มากกว่าค่าแรงฤๅเสบียงอาหารที่ราคาขึ้น...⁷¹

ผู้ที่ “เล่น” ที่ดินส่วนใหญ่มักได้แก่ผู้ที่ไม่ใช่ชาวนาแท้จริง อาทิเช่น เจ้านาย ขุนนางซึ่งเป็นชนชั้นสูง ชาวนากลายเป็นผู้เช่าทำ ดังเช่นกรณี “โครงการรังสิต”¹⁸ ซึ่งเป็นโครงการขุดคลองรังสิตจากแม่น้ำเจ้าพระยา ไปจดแม่น้ำบางปะกง และเปิดพื้นที่การเพาะปลูกได้ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ - ๑,๕๐๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งนำโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ปรากฏว่าหลังจากขุดคลองสายนี้แล้ว ได้มีชนชั้นสูงซึ่งประกอบด้วยเจ้านายและขุนนาง จับจองที่ดินในบริเวณดังกล่าวมากมาย ดังตารางดังนี้

	พ.ศ.	ไร่
ม.ร.ว. สุวพรรณ สนิทวงศ์ฯ	๒๔๔๒	๒,๗๓๔
	๒๔๕๑	๑๐,๓๑๓
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นทิวากรมวังประวดี (เกษมศรี)	๒๔๔๒	๔,๗๖๔
	๒๔๕๑	๔๐,๐๑๙
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร (คัคณางค์)	๒๔๔๒	๑๐,๙๖๕
	๒๔๕๑	๙,๒๒๕
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ (วรวรรณ)	๒๔๔๒	๑๑,๒๔๕
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรพศาสตร์กุกิจ (ทองแถม)	๒๔๔๒	๘,๔๕๐
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์	๒๔๔๒	๓,๖๕๘
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์	๒๔๔๒	๖,๙๕๐
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอติศรอุคมเดช	๒๔๔๒	๒,๖๗๐
	๒๔๕๘	๔๕๕๗
เจ้าพระยาวางษานุประพัทธ์ (ม.ร.ว. สะท้าน สนิทวงศ์ฯ)	๒๔๔๒	๑,๔๑๔
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี	๒๔๔๒	๔,๐๙๐
พระยาสุเรนทรฯ	๒๔๔๒	๖,๘๐๐

จากตารางดังกล่าวจึงทำให้ชาวนาประมาณ ร้อยละ ๕๐ ในบริเวณทุ่งรังสิตกลายเป็นผู้เช่า^{๑๙} ดังนั้นผลประการหนึ่งของการขยายพื้นที่การเพาะปลูก ได้ทำให้เกิดระบบการเช่าที่ดินกันอย่างกว้างขวางทำให้ชาวนาค่อย ๆ เลิกการผลิตผ้าเอง หันมาใช้ผ้าของต่างประเทศ ชาวนาหันมาซื้อน้ำมัน รวมทั้งสิ่งจำเป็นอื่น ๆ อันทำให้ชาวนาต้องใช้จ่ายเงินตรามากขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “ระบบทุนนิยมต่างชาติ” เข้ามามีบทบาทนั่นเอง

เดิมนั้นผู้ที่ทำหน้าที่สะสมทุนจะเป็น พระมหากษัตริย์ ชนชั้นสูง และคนจีนบางกลุ่ม คนพวกนี้มีบทบาทจากการควบคุมพระคลังสินค้า แต่เมื่อเกิดระบบพระคลังสินค้าทำให้ คนไทยค่อย ๆ ถอยออกไปและคนจีน ฝรั่ง เข้ามาแทนที่ ระบบทุนนิยมแบบนี้ขยายออกไปมากเท่าไร ชาวนาหรือชนส่วนใหญ่ก็ยิ่งเสียเปรียบมากขึ้นเท่านั้น

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยขึ้นอยู่กับผลิตผลทางการเกษตร โดยเฉพาะการผลิตข้าว ดังนั้นอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นอุตสาหกรรมที่รองรับภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะโรงสีโรงเลื่อย ซึ่งลักษณะเศรษฐกิจแบบนี้ไม่ก่อให้เกิดต่อเนื่องของการผลิต

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนไปจากระตันโกสินทร์ช่วงแรก กล่าวคือ ชานนาหันมาปลูกข้าว เมื่อข้าวขายได้ก็นำเงินไปซื้อเสื้อผ้า และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ระบบเงินตราจึงเข้ามามีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจไทย อันนำไปสู่ระบบทุนนิยม อันมีผลกระทบต่อชานนาซึ่งเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ และลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ คนไทยที่เคยทำการค้าขายค่อย ๆ ถอยออกมา ปล่อยให้คนจีน และฝรั่ง เข้ามามีบทบาทแทน คนไทยหันไปหาระบบราชการมากขึ้น รูปแบบในลักษณะดังกล่าวยังดำเนินมาจนปัจจุบัน

๓. สังคม

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการออกพระราชบัญญัติเลิกทาส ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ และได้ออกประกาศเลิกไพร่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึงแม้จะเกิดเสรีชนขึ้นมา แต่ระบบศักดินาและระบบไพร่ยังคงมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ตามในช่วงนี้เกิดชนชั้นกลางที่เริ่มมีความรู้ และมีฐานะต่างไปจากพวกชนชั้นล่าง ทั้งที่เป็นพ่อค้า และกลุ่มที่รับราชการ ชนชั้นกลางเหล่านี้ต่อมาจะกลายเป็นผู้นำทางการเมือง ความคิด และด้านอื่น ๆ ในสมัยต่อมา โดยเฉพาะหลังสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า รัชกาลที่ ๕ ซึ่งส่งผลให้เห็นในการปฏิวัติ ๒๔๗๕

ช่วงสมัยนี้เป็นช่วงของการรับอิทธิพลของตะวันตกไว้มาก และสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามแบบตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย ชีวิตความเป็นอยู่ (บางส่วน) การศึกษา เป็นต้น โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลง แล้วจะส่งผลมายังชนชั้นสูง และประชาชน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงค่อยเป็นค่อยไปตามแบบตะวันตก

๔. ความเชื่อ

ลักษณะโดยทั่วไปของคนช่วงนี้ ยังเป็นแบบเดียวกับสมัยที่ผ่านมา กล่าวคือ คนนับถือพุทธศาสนา แต่ผสมผสานกับความเชื่อถือในลัทธิพราหมณ์ และการนับถือผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ความเชื่อประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยมาโดยตลอดก็คือ ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับ นรก - สวรรค์ บุญ - กรรม อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เห็นความต่อเนื่องกันมาโดยตลอด จากหนังสือไตรภูมิพระร่วงของพระเจ้าลิไท จนถึงพระมาลัยคำหลวง

๖ เฟิงอ้าง, หน้า ๗๗.

๗ Heide, The Economical Development of Siam During the Last Half Century (Bangkok: Bangkok Times Press LTD, 1931), p. 22.

๘ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑, (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๖๙-๗๐.

๙ จากตารางสินค้าส่งออกของ D.E. Malloch ได้จัดไว้ว่า

สินค้า	มูลค่า/บาท	สินค้า	มูลค่า/บาท
เปลือกไม้	๑๑๐,๐๐๐	น้ำมัน (มะพร้าว,ปล,ไม้)	๑๐๑,๐๐๐
รังนก	๑๗๒,๘๐๐	ข้าว	๑๕๐,๐๐๐
ฝ้ายดิบ	๔๕๐,๐๐๐	พริกไทย	๙๙,๐๐๐
ผลิตภัณฑ์ฝ้าย	๒๑๑,๐๐๐	ยาสูบ	๑๐๐,๐๐๐
ปลา	๒๑๓,๕๐๐	ตีบและเครื่องตีบ	๒๕๓,๕๐๐
หนังสือตัว	๒๕๕,๕๐๐	น้ำตาล	๗๐๘,๐๐๐
เหล็ก - เครื่องเหล็ก	๑๘๐,๐๐๐	ไม้เนื้อหอม	๓๕๐,๐๐๐
เนื้อกระบือ - เนื้อกวางแห้ง	๑๒๐,๐๐๐		

ที่มา: Heide, op.cit., p. 7-8.

๑๐ พระคลังสินค้า คือ หน่วยงานของรัฐ ทำหน้าที่ควบคุมการค้าระหว่างราษฎรกับชาวต่างชาติ หมายความว่าราษฎรไม่อาจขายสินค้าให้กับชาวต่างชาติได้โดยตรง ต้องขายให้กับพระคลังสินค้าๆ จึงขายให้กับชาวต่างชาติ ในลักษณะเดียวกัน พ่อค้าชาวต่างชาติต้องขายสินค้าให้กับพระคลังสินค้านั้น ไม่อาจขายกับราษฎรโดยตรง แล้วพระคลังสินค้าจึงเป็นผู้ขายให้กับราษฎรอีกต่อหนึ่ง จึงทำให้พระคลังสินค้านำหน้าที่ผูกขาดสินค้า

เข้าใจว่าระบบพระคลังสินค้านี้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา และวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยไทยเซ็นสัญญาเบอร์นิกกับอังกฤษ ซึ่งสนธิสัญญานี้ให้ไทยเลิกการค้าแบบพระคลังสินค้า

๑๑ ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ (แปล), เอกสารของครอว์ฟอร์ด, (พระนคร: กรมศิลปากร ๒๕๑๕) หน้า ๙๕.

๑๒ เจ้าภาษี-นายอากร เข้าใจว่าคงมีมาตั้งแต่ปลายสมัยอยุธยา เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๑

ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (เจ้าฟ้ากั๋ง) ลงมาจนถึงงานของสุนทรภู่

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า เรื่องความเชื่อของผู้คนยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังคงเป็นเช่นสมัยที่ผ่านมา

สรุป

อาจกล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นระหว่าง ๒ ช่วง ใหญ่ๆ นี้ คงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบบที่มีรัฐธรรมนูญ และได้เห็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของผู้ปกครอง การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ นับตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา สภาพของประชาชน และชนชั้นผู้ปกครอง บางส่วนเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการขยายตัว ของระบบทุนนิยมของชาวตะวันตก ทำให้ชาวนาไทยต้องพบกับปัญหาต่างๆ มากขึ้นจนถึงปัจจุบัน

ส่วนในด้านอื่นๆ เช่นสังคม ก็จะเปลี่ยนแปลงเพราะได้รับผลกระทบของอิทธิพลตะวันตก นับตั้งแต่ชีวิตความเป็นอยู่ จนถึงแนวความคิด ในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อนั้นจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก และยังคงยึดถือเรื่อยมาตั้งแต่อดีต

จากการเปลี่ยนแปลงอาจสรุปได้ว่าได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ ทั้งในทางที่เป็นประโยชน์ และ เป็นโทษ ซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารประเทศว่าเป็นเช่นไร

เชิงอรรถ

- ๑ สำหรับ ไพบูลย์ จันทวงษ์ ผู้เป็นกำลังสำคัญที่ทำให้เกิดบทความนี้
- ๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓ เล่ม ๓๗, (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๒) หน้า ๑๒๑.
 - ๒ จดหมายเหตุความทรงจำกรมหลวงนรินทรเทวี และพระราชวิจารณ์รัชกาลที่ ๔. (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๑๖) หน้า ๓๑๐.
 - ๓ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต (รวบรวม), “พระราชดำริช้ตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนการปกครอง” จ.ศ. ๑๒๔๗” เอกสารการเมืองการปกครองไทย, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๗๗.
 - ๔ วอลเตอร์ เอฟ. เวลดา (แต่ง), แผ่นดินพระนั่งเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต, (พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔). หน้า ๒๖.
 - ๕ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต (รวบรวม), เล่มเดิม, หน้า ๑๓๐.

ปรากฏว่ามีเจ้าภาษีนายอากรแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ ๒ มีเจ้าภาษี นายอากร ๔ ประเภท คือ เจ้าภาษีผลิตและจำหน่ายสุรา ภาษีบ่อนการพนัน และภาษีร้านค้า ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เพิ่มการผูกขาดภาษีถึง ๓๘ ชนิด และเพิ่มมากขึ้นอีกในสมัยรัชกาลที่ ๔

ระบบเจ้าภาษี นายอากร เป็นระบบที่กระทบกระเทือนต่อราษฎรมาก แต่เป็นที่พอใจของรัฐบาล เพราะทำให้รายได้รัฐบาลเพิ่มจาก ๑๐ ล้านบาท เป็น ๒๕ ล้านบาท ระบบนี้ใช้มาและค่อยๆ สลายตัวในสมัยรัชกาลที่ ๕

(ศึกษาเพิ่มเติมจาก ญาคา ประภาพันท์, ระบบเจ้าภาษี นายอากรสมัยกรุงเก่า ยุคต้น (พระนคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๒๔.)

๑๓ สมสมบัติ จันทรวงศ์, โลกทัศน์สุนทรภู่, งานวิจัยเสนอต่อสภาวิจัยแห่งชาติ ๒๕๒๐ (เอกสารโรเนียว).

๑๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, กิจจานุกิจ, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายสุข นาคสุวรรณ ๘ เมษายน ๒๕๐๘, หน้า ๒๙-๓๐.

๑๕ โปรดศึกษาเพิ่มเติมใน กิตติ ตันไทย, คลองกับระบบเศรษฐกิจไทย, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

๑๖ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๓ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) ประกาศเรื่องอนุญาตชุดคลอง, หน้า ๘-๑๒.

๑๗ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กษ.ใหม่ แผนกรมคลอง เพิ่ม ๒ เรื่องที่ ๘ ตอนที่ ๑, หนังสือกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ กราบบังคมทูลรัชกาลที่ ๕, วันที่ ๑๘ ตุลาคม ร.ศ.๑๑๘.

๑๘. ศึกษาเพิ่มเติมใน สุนทรีย อาสะไวย์, บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา: พิจารณาเฉพาะกรณีประวัติโครงการรังสิต พ.ศ. ๒๔๓๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗, รายงานการวิจัยหมายเลข ๑ เสนอต่อสถาบันไทยคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๑.

ที่มา: พ.ศ. ๒๔๔๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กษ.ใหม่ แยกชุดคลองส่วนเบ็ดเตล็ด เพิ่ม ๑ เรื่อง ๒ หนังสือปฏิบัติราชประสงค์ ถึง พระยาเทเวศร์วิวัฒน์ ๑๘ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘.

พ.ศ. ๒๔๕๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กษ.ใหม่ แผนกรมคลอง เพิ่ม ๒๔ เรื่องที่ ๕๒๕ ๑๙ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน (เขียน), สำรวจเศรษฐกิจไทย, แปลโดย ชิม วีระไวทยะ, หน้า ๒๘-

หอยอีสาน

ธีรพงศ์ อุดมไพจิตรกุล

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้เป็นไปอย่างรวดเร็วเมื่อมนุษย์ได้กำหนดให้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป จนปัจจุบันเงินมิใช่เป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องวัดทางสังคม และเงินสามารถบันดาลอำนาจ หน้าที่ตำแหน่ง และอื่น ๆ แทบทุกอย่าง

ด้วยอำนาจของเงินดังกล่าว จึงทำให้มนุษย์พยายามด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งเงินที่ตนต้องการ แม้ว่าบางครั้งเงินที่ได้มาจะสวนทางกับความถูกต้องความเป็นธรรมก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ดี ส่วนคนที่มีความละเอียด มีสำนึกรับผิดชอบรู้สึกผิดและชั่ว ก็บางครั้งต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย กับวิธีการหาเงินโดยใช้ความพยายามดังกล่าว

คนที่มีเครดิตก็สามารถใช้เครดิตสร้างความร่ำรวยโดยการใช้จ่ายเงินของคนอื่น สำหรับผู้ที่ขาดเครดิตและความสามารถ ในขณะที่เดียวกันไม่สามารถหาเงินได้โดยวิธีใช้เงินของคนอื่น ก็ยึดแนวความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมทุ่มเทให้กับการเสี่ยงโชคโดยวิธีต่างๆ และวิธีคิดที่น่าเสียดายซึ่งจะทำให้ได้เงินมาเพื่อบันดาลสิ่งที่ต้องการ คือการพนันในรูปต่างๆ ในบรรดาการพนันเหล่านั้น การเล่นหวย ไม่ว่าจะเป็นหวยรัฐบาล (สลากกินแบ่ง) หรือหวยเอกชน (หวยใต้ดิน) จึงเป็นที่นิยมในเมืองไทยมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๓๒๘ จนตราប់เท่าปัจจุบัน และอาจจะต่อไปในอนาคต ด้วยถ้าหากยังไม่มียุทธวิธีอื่นที่ดีกว่านี้

มูลเหตุการเล่นหวย

การเล่นหวยเริ่มเล่นกันครั้งแรกในประเทศจีน และแพร่ขยายเข้ามาประเทศไทยประมาณ ปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓

สาเหตุการเล่นหวยในครั้งนั้นประมวลได้ ๒ กรณี คือ

๑. เพื่อหารายได้ ทั้งนี้เพราะว่าในปี พ.ศ. ๒๓๗๔ และ ๒๓๗๕ ใช้น้ำน้อยการผลิตไม่ได้ผลต้องซื้อข้าวต่างประเทศมาขาย คนไม่มีเงินซื้อข้าวกินต้องมารับจ้างทำงานคิดเอาข้าวเป็นค่าจ้าง เจ้าภานายอากรก็ไม่มีเงินจะส่งต้องเอาสินค้าใช้ค่าหลวง จึงผูกปอกก็ไม่มีเงินจะให้ จึงมีผู้เสนอให้ตั้งห่วยขึ้นมาเพื่อหารายได้จากอากรห่วย

๒. เพื่อให้มีเงินออกมาหมุนเวียน ในช่วงนั้นเงินตราบัว เงินตราครุฑ เงินตรา-
ปราสาท ซึ่งนำเอาไปใช้ หายไปเสียหมด ตอนแรกสงสัยว่าคนจะเอาไปซื้อฝิ่นมาเก็บไว้ขาย
จึงให้จับฝิ่นมาเผาเสีย เงินก็ไม่มีขึ้นมา จึงทรงพระศรีไชยนาทกราบทูลว่า เงินนั้นตกไปอยู่ที่
ราษฎรเก็บฝังดินไว้มากไม่นำออกมาใช้ ซึ่งเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นมาแล้วในประเทศจีน และแก้ไข
โดยการตั้งห่วยขึ้นเงินจึงออกมาหมุนเวียน

ด้วยเหตุผลทั้ง ๒ ประการ ทำให้มีการตั้งห่วยและเล่นห่วยขึ้นในประเทศไทยตามแบบ
อย่างของจีนตั้งแต่นั้นมา และทำให้มีรายได้จากอากรห่วย และมีเงินหมุนเวียนดังนี้

๑. รายได้	รัชกาลที่ ๓	อากรห่วยปีละ	๒๐,๐๐๐ บาท
	รัชกาลที่ ๔	อากรห่วยปีละ	๒๐๐,๐๐๐ บาท
	รัชกาลที่ ๕	อากรห่วยปีละ	๓,๘๔๙,๖๐๐ บาท

๒. เงินหมุนเวียน การออกห่วยวันละ ๒ ครั้ง คือ ตอนเช้าของห่วยโรงเข้า และตอน
ค่ำของห่วยโรงค่ำ เงินเล่นห่วยประมาณวันละ ๔๐,๐๐๐ บาท

ประชาชนอีสานเล่นห่วยกันอย่างไร

จากการสำรวจทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการเล่นห่วย ซึ่งได้กำหนดเอากลุ่มตัวอย่าง
ที่เป็นประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) เป็นหลักโดยแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่ม
หนึ่งอาศัยอยู่ในเขตเทศบาล และอีกกลุ่มอยู่นอกเขตเทศบาล ที่จำเป็นต้องจัดกลุ่มอย่างนี้เพื่อ
จะได้ข้อเปรียบเทียบเกี่ยวกับทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการเล่นห่วยของทั้ง ๒ กลุ่ม ว่าแตก-
ต่างหรือไม่แตกต่างกัน

ภาคอีสานมี ๑๗ จังหวัด แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลาบังคับงบประมาณคณะผู้สำรวจ
จึงใช้ข้อมูลส่วนใหญ่ ใน ๔ จังหวัด คือ อุบล ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์
คิดเป็น ๕๔.๐๘% ของตัวอย่างทั้งหมด ที่เหลืออีก ๔๕.๙๒% กระจายไปในจังหวัดที่เหลือเพื่อ
เป็นการตรวจสอบสัมพันธ์และความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้อีก

สำหรับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๒๔๑ คน อยู่ในเขตเทศบาล ๑๑๐ คน นอกเขตเทศบาล
๑๓๑ คน อายุเฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือในเขตเทศบาลอายุเฉลี่ย ๔๖ ปี ขณะที่อายุเฉลี่ยนอกเขต
เทศบาล ๔๘.๕ ปี และส่วนใหญ่สมรสแล้ว ในจำนวนนี้ร้อยละ ๖๖ มีรายได้ตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐
บาทต่อปีขึ้นไป ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างมีอาชีพเป็นเกษตรกร ค้าขาย และรับราชการ ในจำนวนที่
ใกล้เคียงกันมาก รวมกันเป็นจำนวนถึงร้อยละ ๗๗.๙๐ และระดับการศึกษาร้อยละ ๖๕.๐๖

ของกลุ่มตัวอย่าง มีการศึกษาระหว่าง ป.๔ - ม.๓ แทนน้ำหนักของการศึกษา จากกลุ่มตัวอย่าง โดยส่วนรวมในเขตเทศบาลมีการศึกษาคือว่า

สำหรับทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการเล่นหยกกล่าวได้ว่า ไม่มีความแตกต่างกัน

ทำไมจึงเล่นหยก

ประชาชนที่เล่นหยกเพราะเขาอยากเล่นโดยตัวเขาเองเพราะมีสิ่งจูงใจอยู่ ๓ ประการใหญ่ ๆ คือ

๑. อายกรวย
๒. อายกเสียงไซค
๓. เพื่อความสนุก

ถ้าพิจารณาจากสภาพของประชาชนอีสาน โดยส่วนรวมมีรายได้ต่อบุคคลต่ำที่สุดของประเทศ ขาดทั้งปัจจัยสี่และสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต ธรรมชาติก็ไม่ค่อยอำนวยความสะดวก ปลูกซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนของภาค จึงทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ประกอบกับระบบตลาดก็เป็นปัญหาที่เพิ่มผนวกเข้ามา จะไปประกอบอาชีพด้านอื่นก็ขาดทั้งทุนและประสบการณ์ และโดยวิถีชีวิตของคนอีสานซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีกรรมอย่างแยกไม่ออก จึงไม่มีวิธีใดที่พอจะทำได้ตามข้อจำกัดที่มีอยู่ดีเท่ากับการเสี่ยงไซค โดยการพนัน เช่นการเล่นหยก ซึ่งมีโอกาสมีเงินได้แม้ว่าจะไม่รู้ว่าจะเมื่อไรจะมีเงินร่ำรวยเสียที แต่ชีวิตก็มีความหวังตราบเท่าที่ยังเล่นหยกอยู่ เป็นการดับทุกข์ในปัจจุบันวิธีหนึ่ง

เล่นหยกแล้วได้อะไร

ประชาชนในอีสานสนใจเล่นหยกได้ดินมากกว่าหยกรัฐบาล เพราะหาซื้อได้ง่ายและสะดวกกว่าทั้งที่การเล่นหยกได้ดินเสี่ยงต่อการถูกโกง แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคและส่วนใหญ่มิเคยถูกโกง ซึ่งถ้าคิดเป็นตัวเลขถึงร้อยละ ๘๑.๐๘ ในกรณีที่ถูกลงก็ยังสามารถจัดการได้ด้วยตนเอง และยังคงเล่นหยกอีกต่อไป

บรรดาผู้ที่เคยถูกหยกซึ่งมีร้อยละ ๘๑.๘๔ นั้นถูกหยกอยู่ในช่วง ๒-๕ ครั้ง ยอดเงินรางวัลที่ได้โดยเฉลี่ยไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท

ผู้เล่นหยกเหล่านี้เล่นหยกไม่ต่ำกว่า ๕ ปี ถึงร้อยละ ๕๖.๔๕ และเล่นหยกมาแล้วในช่วง ๒-๕ ปี อีกร้อยละ ๒๐.๘๐ มีที่เพิ่งเล่นเป็นปีแรกเพียงร้อยละ ๘.๓๓ จำนวนเงินที่เล่นหยกแต่ละครั้งประมาณ ๕๐ บาท และเล่นเกือบทุกงวด แต่ถ้าพิจารณาจากจำนวนเงินซื้อหยก

สูงสุดแต่ละครั้งมีจำนวนถึง ๒๐,๐๐๐ บาท ขณะเดียวกันจำนวนเงินซื้อต่ำสุด ๑ บาท

พิจารณาจากข้อมูลดังกล่าวผู้เล่นหวยโดยส่วนรวม มีโอกาสน้อยที่จะรวยจากการเล่นหวยตามวัตถุประสงค์ แต่มีโอกาสได้เสี่ยงโชคหรือร่วมสนุกกับการเล่นหวย ผลประโยชน์เมื่อไม่ตกเป็นของผู้เล่นก็ยอมตกเป็นของเจ้ามือหวย ซึ่งคือเอกชนและสำนักงานสลากกินแบ่งดังกล่าวแล้ว

สำหรับเงินที่ได้มาโดยการถูกรวยร้อยละ ๑๐.๑๒ ใช้จ่ายเล่นหวยอีกต่อไป และอีกร้อยละ ๗๘.๓๒ ใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและอุปโภค

แน่นอนว่าการเล่นหวยได้เสี่ยงโชค ได้สนุก แต่มีโอกาสน้อยที่จะรวยได้เพราะโอกาสถูกน้อย เทียบรางวัลที่จะได้รับโดยประมาณกับเงินที่จะเสียไป และลักษณะการใช้จ่ายเงินที่ได้จากรางวัลการถูกรวยซึ่งใช้จ่ายบริโภคอุปโภคส่วนใหญ่อันเป็นการใช้จ่ายที่ไม่ก่อ ให้เกิดผลผลิตในคราวที่ไม่ถูกรางวัลต้องเอารายได้ด้านอื่นมาซื้อต่อไปอีก โอกาสที่จะยากจนเพิ่มขึ้นจึงมีมากกว่าดังคำกล่าวของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ว่า “หวยเป็นเหตุให้ไพร่บ้านพลเมืองยากจน..... หวยเล่นได้ทั้งที่ลับและที่แจ้ง แม้อยู่ในมุ้งม่านบ้านช่องไม่ปรากฏตัวให้เห็นก็เล่นได้.... เล่นหวยซักทุนทีละน้อย ค่อยเล่นค่อยเปลืองไป.....คนเล่นหวยเหมือนรณโรค (ผู้เขียน : ปัจจุบันเหมือนมะเร็ง).....”

ที่มาของเลขเด็ด

การเล่นหวยแต่ละงวดนั้นจำเป็นต้องเสาะหาเลขเด็ดเพื่อความสำเร็จในการเล่น กลุ่มตัวอย่างผู้เล่นหวยในภาคอีสาน ได้ลำดับแหล่งที่มาของตัวเลขไว้ดังนี้

๑. ความฝัน

๒. เกจิอาจารย์

ตามลำดับที่กล่าวพอสรุปได้ว่า เกจิอาจารย์และหนังสือพิมพ์ ไม่ใช่แหล่งสำคัญของตัวเลขเด็ด แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาคนี้อาจขาดแคลนเกจิอาจารย์ท่านนี้ ประชาชนยังอ่านหนังสือพิมพ์กันน้อยหรือไม่ได้อ่านก็อาจเป็นได้ แต่แหล่งสำคัญของตัวเลขเด็ดก็จากตัวผู้เล่นเองและแหล่งข้อมูลเลขเด็ดที่แพร่หลายระยะนี้คือเลขลือค ซึ่งจัดทำและพิมพ์ออกจำหน่ายกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่

การเล่นหวยเป็นปัญหาต่อครอบครัวเพียงใด

ประชาชนเล่นหวยมีความเห็นว่าการเล่นหอยนั้นไม่ดี แต่ก็ยังอยากเล่นเพราะเหตุผลตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สำหรับครอบครัวของเขาแล้วไม่มีปัญหาและขัดต่อความเป็นอยู่ทั้งนี้

เพราะคู่สมรสหรือครอบครัวไม่เห็นด้วยหรือไม่ก็เฉย ๆ

งวดใดไม่มีเงินซื้อ ส่วนใหญ่ก็จะไม่ซื้อหวยในงวดนั้น มีเพียงร้อยละ ๑.๖๘ เท่านั้นที่จะขายทรัพย์สินออกเล่น ขณะที่จำนวนร้อยละ ๖๕.๑๐ จะไม่เล่น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เล่นหวยจึงมีความรู้สึกพ้องกันว่า การเล่นหวยไม่ได้เป็นปัญหาของครอบครัว

สรุปได้ว่าการเล่นหวยนั้น ผลประโยชน์จะตกอยู่กับผู้ออกหวยมากกว่าผู้เล่นหวย สำหรับผู้เล่นหวยโอกาสจะร่ำรวยก็มีน้อย แต่ทำให้ชีวิตมีความหวังไปเรื่อยๆ ตราบเท่าที่ยังเล่นหวย มีความจำเป็นเพียงใดที่จะให้ประชาชนมีชีวิตโดยการเสี่ยงโชคในลักษณะเช่นนี้ ควรหรือไม่ที่จะมีการพิจารณาลดการเล่นหวยลง โดยเริ่มจากการลดจำนวนครั้งในการออกหวยแต่ละเดือน หรือปี ประกอบกับการกวดขันการเล่นหวยใต้ดิน ขณะเดียวกันก็สร้างความหวังใหม่ให้แก่ประชาชนที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้

ถ้าเห็นว่าการหวังใหม่คือรายได้ที่เพิ่มขึ้น ยังคงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากภายใต้ระบบตลาดที่มีการแข่งขันภายใต้การผูกขาดเช่นปัจจุบันซึ่งยากที่จะเข้าไปแก้ไขหรือแตะต้อง สิ่งที่น่าจะทำได้คือ อย่ายัฒยขึ้นค่านิยมและวัฒนธรรมของเมือง อันเป็นผลให้เขาเหล่านั้นต้องละทิ้งค่านิยมและวัฒนธรรมเก่าในขณะที่เขายังขาดความพร้อม แม้ว่าการปรับปรุงเรื่องรายได้เพื่อความหวังใหม่จะชักช้าแต่แบบแผนการดำรงชีวิตแบบเก่าในชนบท คง ไม่ สร้าง ความ หายนะให้กับเขาเหล่านั้น เป็นแน่แท้

เอกสารประกอบการเรียบเรียง

กรมพระยาตำราจรรยาภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗ (กทม. โรงพิมพ์ ตรีณสาร ๒๕๐๓).

จารุวรรณ ธรรมวัตร, ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน (กทม. อรุณการพิมพ์ ๒๕๒๔).

ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล, สภาพเศรษฐกิจของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ช่วงแผน

พัฒนา ฉบับที่ ๑-๔ (๒๕๐๔-๒๕๒๔) เอกสารวิจัย มศว. มหาสารคาม

” ” อีสานวันนี้ เอกสารประกอบการนิทรรศการเศรษฐกิจอีสาน

มศว. มหาสารคาม ๒๕๒๔.

นิติวิชาเอกสังคมศึกษา รุ่น ๑๒ มศว.มหาสารคาม, การสำรวจทัศนคติและการมีส่วนร่วมใน

การเล่นหวย (เอกสารประกอบการเรียนวิชาพัฒนาเศรษฐกิจ ๒๕๒๓)

ภูมิศาสตร์อีสาน ตอน ความมั่งคั่งใหญ่โต

ศศ. อภิศักดิ์ โสมอินทร์

อีสาน อีกความหมายหนึ่งคือ ความมั่งคั่งใหญ่โต ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วก็น่าจะถูกต้อง เพราะอีสานมีอะไรใหญ่โตเป็นที่สุดของประเทศอยู่หลายอย่าง เช่น

๑. มีพื้นที่กว้างใหญ่ ภาคอีสานมีพื้นที่ทั้งหมด ๑๗๐,๒๒๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๐๖,๓๙๑,๒๕๐ ไร่ (ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด^๒ ๕๑๓,๑๑๕,๐๒๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓๒๐,๖๙๖,๘๙๓,๑๒๕ ไร่) พื้นที่ของภาคอีสานจึงกว้างประมาณ ๑ ใน ๓ ของพื้นที่ทั้งหมด หรือประมาณร้อยละ ๓๓.๑๓ ของพื้นที่ประเทศไทย ประกอบด้วย ๑๗ จังหวัด จังหวัดที่ ๑๗ คือ มุกดาหาร^๓.

บทวิเคราะห์ พื้นที่ใหญ่กว่าภาคอื่นก็จริง แต่โครงสร้างเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ ความจริงปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อบีกพอๆ กับภาคอื่น คือ ๑๓๗๐ มิลลิเมตร (ภาคเหนือ ๑๒๖๐ ม.ม. ภาคกลาง ๑๓๗๕ ม.ม.) แต่ฝนที่ตกลงมาจะไหลซึมลงเมืองบาดาลเกือบหมด นานาคืออีสานจึงเป็นนาไม่อุ้มน้ำ ซ้ำดินทรายก็ไม่อุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว หมู่บ้านที่มีชื่อว่า บ้านนาดี มีอยู่หลายแห่งแต่ปัจจุบันนาจืด ชาวบ้านแทบจะขอทานข้าวกิน นาทึ่ดินน้อยได้แก่ นาดินบ้าน เพราะอยู่ติดหมู่บ้านได้ปุ๋ยจากหมู่บ้าน และนาที่ได้รับน้ำจากชลประทาน ซึ่งมีอยู่เพียง ๑.๘ ล้านไร่—จากพื้นที่ทำนาทั้งหมดของภาค ๓๔.๗ ล้านไร่ ภาคอีสานผลิตข้าวได้มากกว่าทุกภาค แต่เป็นผลจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น มิได้เกิดจากการเพิ่มผลผลิตต่อไร่แต่อย่างใด จึงเข้าทำนองที่ว่าพื้นที่กว้างใหญ่จริงแต่ “ใหญ่ไม่ติดทหาร”

๒. มีประชากรมาก ภาคอีสานครองแชมป์การมีพลเมืองมากมาโดยตลอด ดังสถิติปี ๒๕๒๔ ภาคนี้มีประชากรทั้งสิ้น ๑๗,๐๐๗,๐๐๐ คน^๔ หรือร้อยละ ๓๕.๓๐ ของประชากรทั้งประเทศ จังหวัดที่มีประชากรเกิน ๑ ล้านคน มีถึง ๘ จังหวัด (ทั้งประเทศมี ๑๑ จังหวัด) คือ นครราชสีมา อุบลราชธานี อุดรธานี ขอนแก่น บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด สุรินทร์

บทวิเคราะห์ จากการคาดคะเนของกองวางแผนประชากรและกำลังคนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่คาดว่าในปี ๒๕๒๘ ประชากรของอีสานจะมีประมาณ ๑๘ ล้านกว่าคนนั้น^๕ ผู้คงจะผิดหวังแน่ เพราะปีนี้ (๒๕๒๔) ประชากรใน

ภาคนี้เข้าไปถึง ๑๗ ล้านกว่าคนแล้ว นับว่าเป็นภาคที่ออกแมมแพลูก(ผลิตลูกหลาน) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงไม่น่าแปลกที่ปีไหนนาแล้งฝนแล้งจะเห็นชาวอีสานอพยพไปทำงานทำในถิ่นอื่นเป็นจำนวนมาก เพราะแรงงานในอีสานส่วนใหญ่เป็นแรงงานเกษตรคือมีถึงร้อยละ ๘๘ ของแรงงานทั้งหมด^๖ ชาวอีสานขึ้นรถไฟไปทำงาน จะได้ยินเสียงรถไฟดังไม่เหมือนภาคอื่น ชาวอีสานจะได้ยินว่า “ทุซซึกๆ ทุซซึกๆ” เพราะไปทำงานแบบ “ค้ำกำปั้น” คือไม่มีทุนอน และทรัพย์สินสมบัติอะไรติดตัวไป และอนาคตก็ไม่แน่ว่าจะได้งานทำหรือไม่ ไปทำงานได้หน้อยพอถึงฤดูปลูกทำนา หรือเก็บเกี่ยวข้าวก็ลา นายจ้างกลับอีสานบ้านเกิด เรียกว่า “แรงงานตามฤดูกาล” เป็นประเพณีที่ทำให้นายจ้างปวดหัวอย่างยิ่ง

๓. อีสานเป็นแหล่งแร่ธาตุสำคัญ ระยะหลัง ๆ นี้มีการสำรวจค้นพบ ทรัพยากรธรณีหลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแร่ยุทธศาสตร์ ที่สำคัญและหาได้ยาก เช่น

— พบยูเรเนียมที่บริเวณเขาประตูตีหมา ต.เขาน้อย อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น และคาดว่า จะพบในที่ราบสูงโคราชอีกหลายแห่ง เพราะมีลักษณะอายุหินเหมือนกับที่ราบสูงโคราชาโต ของสหรัฐอเมริกา^๗ อันเป็นแหล่งยูเรเนียมสำคัญของสหรัฐอเมริกา

— พบก๊าซธรรมชาติที่ อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น เป็นก๊าซชนิดดี คาดว่าจะพบน้ำมันด้วย ขณะนี้มีการสำรวจที่ อ.น้ำพอง อ.ชนบท จ.ขอนแก่น และจะสำรวจที่ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด

— พบโปแตชที่ อ.บำเหน็จณรงค์ จ.ชัยภูมิ คาดว่ามีแร่สำรองอยู่ ๒๔๐-๓๐๐ ล้านตัน สามารถขุดขึ้นมาใช้ได้ถึง ๒๕ ปี และสำรวจพบอีกหลายจังหวัดในภาคอีสาน

— เกลือหิน มีทั่วไปเกือบทุกจังหวัด นับว่าเป็นแหล่งเกลือหินที่ใหญ่ที่สุดในโลก แหล่งหนึ่ง คาดว่ามีปริมาณถึง ๒ ล้านล้านตัน

บทวิเคราะห์ ในอดีตตามลุ่มน้ำโขงเป็นแหล่งทองคำที่อุดมสมบูรณ์ หลักฐานคือภาพถ่ายของชาวบ้านที่กำลังร่อนหาแร่ทองคำในลำน้ำโขง^๘ สมัย ร. ๕ ในคราวพระราชทานนมดื่มหักลง ก็ได้พบพระพุทธรูปและโบราณวัตถุหลายชิ้นที่ทำด้วยทองคำบริสุทธิ์ ตามบริเวณเมืองโบราณในภาคนี้พบเศษเหล็กที่ชาวบ้านนำมาหลอมหล่ออยู่ทั่วไป น้ำมันและก๊าซธรรมชาติ น่าจะมีได้ (ถ้าน้ำมันและก๊าซธรรมชาติเกิดจากตัวแปรของอินทรีย์ในทะเลจริง) เพราะโครงสร้างทางธรณีของอีสาน ถ้าไม่เคยเป็นท้องทะเลมาก่อนก็คงเคยมีน้ำทะเลท่วมขังอยู่ระยะหนึ่งซึ่งเป็นเวลานาน^๙ ถ้าพิจารณาตำแหน่งของแหล่งลานกระบือ จ.กำแพงเพชร ที่พบน้ำมันแล้วจะมี

ตำแหน่งที่ตั้งตรงภาคอีสานพอที่ ฉะนั้นถ้านำทะเลขึ้นไปจนถึงกำแพงเพชรได้ น้ำทะเลก็คงไหลเข้าภาคอีสานได้เช่นกัน โดยไหลผ่านช่องเขาทางเทือกเขาเพชรบูรณ์หรือเทือกเขาตองพระยาเย็นไปท่วมขังอยู่ในแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร เรื่องเกลือหินนั้นมีมากแน่ เพราะอีสานเป็นดินแดนแห่งเกลือสินเธาว์ซึ่งคาดว่าตกผลึกมาตั้งแต่ยุคครีตาเซียส ซึ่งมีอายุไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ล้านปีมาแล้ว¹⁰ แหล่งเกลือบางแห่งในภาคอีสานมีความหนาของชั้นเกลือเป็นร้อย ๆ เมตร¹¹ และถ้าใช้เทคโนโลยีอย่างเต็มที่ สํารวจค้นหาแบบชนิพลิกแผ่นดินกันจริงๆ แล้ว ได้พื้นทรายอันร้อนระอุของภาคอีสานอาจพบแร่มีค่าอีกหลายชนิดก็ได้

๔. เป็นแหล่งสะสมทรัพยากรทางวัฒนธรรม อีสานมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอยู่หลายแห่ง เลือกลูกเอาก็ได้ เช่น บ้านเชียง บ้านแวง เมืองฟ้าแดดสงยาง เมืองนครจำปาศรี พระธาตุพนม ภาพเขียนที่อำเภอลำดวน เมืองโบราณในลุ่มน้ำชี-มูล และศิลปวัฒนธรรมทางนาฏศิลป์ ดนตรี วรรณกรรม สถาปัตยกรรมอีกมากมาย

บทวิเคราะห์ ถ้าจะถือว่าบ้านเชียงเป็นบริเวณแกน (Core area) ของอีสาน ก็แสดงว่ามีคนเข้าอยู่ในดินแดนนี้มาเป็นเวลา ๕,๐๐๐-๗,๐๐๐ ปีมาแล้ว นั่นแสดงว่าอยู่อารยธรรมเมโสโปเตเมีย ที่ฝรั่งคุยว่าเก่าแก่ที่สุดนั่นแหละบ้านเชียงหลุดลุ่ย เพราะเมโสโปเตเมียมีอายุเพียง ๒๐๐๐-๓๐๐๐ ปี แต่เป็นเพราะอยู่อารยธรรมบ้านเชียง มิได้ถูกจารึกไว้ในประวัติศาสตร์โลกเท่านั้น มีหลักฐานทางโบราณคดีหลายชั้นที่แสดงว่าอีสานเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ท.ท.ท. (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) เคยพูดว่าอีสานเป็นแหล่งทรัพยากร ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ดีที่สุดในประเทศไทย ชาวอีสานยังยึดขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณอย่างเหนียวแน่น เช่นการเอาบุญ (ทำบุญ) ตามฮีต ๑๒ ประเพณีเอาผ้าเอาเมีย (แต่งงาน) และประเพณีอื่นๆ ทางนาฏศิลป์ ก็มีการฟ้อนแข่ง ซึ่งเป็นการฟ้อนต้นฉบับอีสาน จะเอาอะไรมาแข่งก็ได้ถ้าไม่หนัก มีหมอลำซึ่งเป็นศิลปะประจำอีสาน (เคยตีตลาดการแสดงของกรุงเทพฯแล้วในสมัย ร.๔ จนทางการประกาศห้ามเล่นหมอลำในกรุงเทพฯ)¹² ดนตรีก็มี แคน ซุง(พิน) ไม่ยอมทิ้งมุลมั้งเดิม (มรดก) ง่ายๆ ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงเหลืออยู่ให้ศึกษาอย่างอุดมสมบูรณ์

๕. อีสานอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปัญหามานัปการ (นี่ก็คือความมั่งคั่งใหญ่โตชนิดหนึ่ง) ปัญหาสำหรับของภาคนี้ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาโภชนาการ ปัญหาความแห้งแล้ง ปัญหาการว่างงาน ปัญหาเรื่องความเชื่อ-ค่านิยม และ ฯลฯ

บทวิเคราะห์ อีสานเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยปัญหาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เช่น ปี ๒๕๒๒ World Bank แจ้งว่า ประเทศไทยมีคนที่ยู่ในระดับยากจนที่สุดประมาณ ๑๑ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นชาวอีสานเสียร้อยละ ๕๕ ของคนจนทั้งประเทศ ภาคอีสานจึงได้ชื่อว่าเป็นภาคที่ “ขี้ทุข ขี้ยาก” ที่สุด การแบ่งกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาชนบทยากจนของประเทศทั้งหมด ๓๗ จังหวัดนั้น อีสานก็ถูกจัดไว้เป็นเขตยากจนทั้ง ๑๗ จังหวัดเกลี้ยงไม่เหลือแม้จังหวัดเดียว ปัญหาสุขภาพอนามัยก็เป็นอีกหนึ่ง โรคภัยไข้เจ็บมีมากสารพัดโรค โรคพยาธิ ไตงคังที่สุด นอกนั้นก็โรคที่หมอระบุว่า “โรคไม่ทราบสาเหตุ” ก็คงจะเป็นพวก ผีปอบ ผีนา ผีไร่ โรคไหลตาย(นอนหลับตาย) ฯลฯ การกินที่ไม่ถูกหลักโภชนาการ ชอบกินของดิบ ๆ เช่นลาบเลือดปากแดงจายวายเหมือนนัยกัษ เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีกำลังวังชา มีความเชื่อและค่านิยมในการกินอย่างผิด ๆ โรคขาดโปรตีนมีมากแม้จะมีโครงการจัดอาหารไปคืนอยู่ประจำคือการฆ่าวัวแบ่งฟูด (ส่วนแบ่งเท่า ๆ กัน) คนอีสานกินอาหารได้แทบทุกอย่าง แทบจะพูดได้ว่าอะไรกระดูกกระดูกได้เป็นกินได้หมด การดำเนินชีวิตเป็นแบบง่าย ๆ เข้าทำนองที่ว่า “อยู่ง่าย กินง่าย และตายง่าย” บีโตะฟ้าฝนแล้งก็มีการขอฝนเทวดา เช่นจัดพิธีแห่นางแมว เต้าแม่ นางคัง เพื่อค้นหาแม่แล้ง (แม่แล้งคือคนขวางฝน ทำให้ฝนไม่ตก ได้แก่คนที่ทำผิดศีลผิดคลองผิดประเพณีบ้านเมือง เช่น ผู้หญิงมานทาง หรือท้องไม่มีพ่อ หรือสาวห้าวทั้งหลายที่ชอบสนุกกับผู้ชายไม่เลือกหน้า) ปัญหาต่าง ๆ ของอีสานหมักหมมมาเป็นเวลานานนับศตวรรษ

บทสรุป

ความมั่งคั่งใหญ่โตของอีสานมีทั้งดีและไม่ดี ภาคอีสานจึงเป็นดินแดนที่ทำทนาย ต่อมาก็ ลงทุน นักบุกเบิก นักเผชิญโชค ทุกสาขา แม้แต่ทางวิชาการ อีสานเป็นชุมทรัพย์มีหิมามาทางวิชาการที่พร้อมจะเป็นแหล่งซุกคั่น คຸ້ຍເຂັຍ วิจัย หาข้อมูล พร้อมทั้งจะเป็นห้องแลป (Laboratory) ให้แก่นักวิชาการทุกสาขา นักพัฒนาชนบท นักทดลองและนักกินอุกมการ (ทั้งที่กินหมดเร็วและหมกข้ำ) ภาคอีสานเปรียบเหมือนนัยกัษลับที่มีทรัพย์สมบัติมหาศาล นอน รอพระเอก (ไม่จำเป็นต้องขี่ม้าขาว) มาปลุกให้ตื่น แต่ต้องเป็นการปลุกให้ตื่นอย่างจริงจังและจริงจัง ปรากฏจากความงัวเงีย ไม่เพียงแต่เป็นการปลุกด้วยการตะโกนลั่นเท่านั้น หลายคนอาจไม่เข้าใจอีสานอย่างถ่องแท้ การพยายามไม่เข้าใจอีสานให้ถ่องแท้เป็นสาเหตุทำให้ไม่เข้าแก็ป (gap)กัน ชาวอีสานถือว่าการที่คนไม่เข้าแก็ปกันคือคนแตกสามัคคีกันอย่างแรง เพราะแก็ปของชาวอีสานมิได้หมายถึงเพียงช่องว่างเท่านั้น มองในแง่การเมือง (นิดหน่อย) อีสานถือได้ว่าเป็น

ดินแดนที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สัมพันธ์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และถ้าพูดแบบเว้าใหญ่ (ไม้) ตามทฤษฎีของ Mackinder นักวิทยาศาสตร์การเมืองผู้ยิ่งใหญ่แล้วละก็ภาคอีสานเปรียบเหมือน ดินแดนที่เป็นหัวใจ (Heartland) ของประเทศไทยก็ว่าได้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Mackinder ที่กล่าวว่า¹³

“ใครครอบครองบริเวณหัวใจโลกได้ ก็สามารถควบคุมโลกได้”
และตามนัยนี้เราสมควรจะกล่าวได้หรือไม่ว่า

“ใครครอบครองอีสานได้ ก็สามารถควบคุมประเทศไทยได้”
ท่านผู้อ่านล่ะครับ มีมโนทัศน์ (Concept) ต่ออีสานอย่างไรบ้าง

เชิงอรรถ

- ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เที่ยวเมืองไทย: ภาคอีสาน. หน้า ๑
- ๒ กรมแผนที่ทหาร การคำนวณพื้นที่ของประเทศไทย. หนังสือที่ กท ๐๓๐๘/๑๐๘๕
วันที่ ๕ ก.ค. ๒๕๑๙ ของพลโท ชุมพร กุลเกษม เจ้ากรมแผนที่ทหาร
ถึงประธานกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ
- ๓ หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน วันที่ ๙ ธ.ค. ๒๕๒๔ หน้า ๑
- ๔ หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน วันที่ ๒๔ พ.ย. ๒๕๒๔ หน้า ๕
- ๕ กองวางแผนประชากรและกำลังคน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ
- ๖ อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ภูมิศาสตร์อีสาน. หน้า ๕๕
- ๗ หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน วันที่ ๒๕ ก.ค. ๒๕๒๔. หน้า ๓
- ๘ เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการแสดงภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ สมัย ร. ๕
ของ มศว. มหาสารคาม. หน้า ๕
- ๙ อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ภูมิศาสตร์อีสาน. หน้า ๑๔
- ๑๐ ประเสริฐ วิทยารัฐ ทุ่งกุลาร้องไห้. หน้า ๑
- ๑๑ ไพบูลย์ สุวรรณายน ชาวสารการธรณี. หน้า ๒๔
- ๑๒ สมเด็จพระธีรญาณมุนี แค้น หน้า ๑๐๔
- ๑๓ มนุ วัลยะเพ็ชร์ ภูมิศาสตร์การเมือง. หน้า ๑๕

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เที่ยวเมืองไทย ภาคอีสาน ๒๕๒๓
 กรมแผนที่ทหาร. การคำนวณพื้นที่ของประเทศไทย หนังสือที่ กท ๐๓๐๘/๑๑๐๘๕
 วันที่ ๕ ก.ค. ๒๕๑๙ ของพลโท ชุมพร กุลเกษม เจ้ากรมแผนที่ทหาร
 ถึงประธานคณะกรรมการภูมิศาสตร์แห่งชาติ
- กองวางแผนประชากรและกำลังคน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
 ไพบูลย์ สุวรรณายน ข่าวสารการธรณี ปีที่ ๒๐ ๓ มี.ค. ๒๕๒๐
- ประเสริฐ วิทยารัฐ “ทุ่งกุลาร้องไห้” อนุสารภูมิศาสตร์, ๒๕๒๐
- มนู วัลยะเพ็ชร. ภูมิศาสตร์การเมือง. ๒๕๑๔
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. เอกสารประกอบการจัดนิทรรศการภาพถ่ายทาง
 ประวัติศาสตร์ สมัย ร. ๕ ๒๕๒๓
- สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุณณกมหาเถร ป.ธ.๙). แคน พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศล
 อายุครบ ๘๐ ปี ๒๕๒๐
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ภูมิศาสตร์อีสาน. ๒๕๒๓
- หนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน
 ฉบับวันที่ ๒๕ ก.ค. ๒๕๒๔
 ,, ๒๔ พ.ย. ๒๕๒๔
 ,, ๙ ธ.ค. ๒๕๒๔

การใช้สารเคมีในการดำรงชีพของชาวอีสาน

ประเสริฐ ศรีไพโรจน์^๑

เป็นที่ทราบกันแล้วว่าสารเคมีมีทั้งคุณและโทษ หากผู้ใช้ไม่มีคามรู้ก็จะเกิดอันตรายขึ้นได้ อันตรายจากการใช้สารเคมีมีได้หลายทาง สารเคมีบางชนิดเป็นอันตรายต่อสุขภาพเนื่องจากการสูดไอหรือถูกผิวหนัง บางชนิดเป็นอันตรายเพราะความไวไฟ หรือระเบิดได้ภายใต้ภาวะที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้การใช้สารเคมีจึงต้องใช้ด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะขึ้นชื่อว่าสารเคมีย่อมมีอันตรายอยู่ในตัวของมันมากน้อยต่างกัน หากผู้ใช้รู้จักใช้ตามวิธีการที่ถูกต้องก็จะมีแต่ประโยชน์ และอันตรายจะลดน้อยลงหรือไม่มี แต่ถ้าใช้โดยขาดความระมัดระวังหรือไม่ทราบวิธีการใช้ที่ถูกต้องย่อมเกิดเป็นอันตรายขึ้นได้ จากการสำรวจพบว่าประชาชนชาวอีสานนิยมใช้สารเคมีหลายชนิดในการดำรงชีพ เช่น ทำยากกลางบ้าน ผสมสีย้อมผ้า ฆ่าแมลง เป็นต้น สารเคมีบางชนิดได้ถูกนำไปใช้ในกิจการหลายอย่าง เพื่อวัตถุประสงค์แตกต่างกัน และมีวิธีใช้แตกต่างกันด้วย ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ได้ สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดงานวิจัยเรื่อง "การศึกษาใช้สารเคมีในการดำรงชีพของชาวอีสาน" โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือเพื่อต้องการศึกษาชนิดของสารเคมีที่ชาวอีสานใช้ในการดำรงชีพ กิจการที่นำสารเคมีไปใช้ วัตถุประสงค์ที่ใช้ วิธีการใช้และแหล่งที่มาของความรู้ในการใช้สารเคมีแต่ละชนิด ทั้งนี้เพื่อหาทางส่งเสริมวิธีการใช้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเพื่อชี้แนะให้ทราบถึงอันตรายจากสารเคมีที่ใช้ตลอดจนวิธีการป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ในการศึกษาวิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นประชาชนที่มีภูมิลำเนากระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวม ๑๑ จังหวัดได้แก่ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร สุรินทร์ อุครธานีและอุบลราชธานี จำนวนครบครัวในกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๐ ครอบครั้ว ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างใช้สารเคมีในชีวิตประจำวันถึง ๒๘ ชนิดได้แก่ การบูร เกลือแดง กำมะถัน ขันทศกร คลอรีน จุนสี โซดาไฟ โซดาแอส ต่างทับทิม ดินประสิว ดีเกลือ ดีดีที ถ่านแกส น้ำกรด น้ำโซดา น้ำปูนใส น้ำส้มสายชู บอแรกซ์ ปูนกินหมาก ปูนขาว ผงซูลส ผงฟู พิมเสน ลูกเหม็น สารส้ม

^๑ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

สารกันบูด เหล้าและอิมโมเนย สารเคมีที่กลุ่มตัวอย่างใช้มากที่สุดคือผงชูรสคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๓๓ ที่ใช้น้อยที่สุดคือบอแรกซ์ร้อยละ ๒๑.๓๓

สารเคมีแต่ละชนิดกลุ่มตัวอย่างใช้ในกิจการหลายอย่าง และเพื่อวัตถุประสงค์แตกต่างกัน

การบูร กลุ่มตัวอย่างใช้การบูรคิดเป็นร้อยละ ๖๐.๖๗ โดยใช้ในการทำยามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓ (เช่น คมแกวียงเวียนศีรษะหรือเป็นลม แก้ปวดท้อง ท้องเดิน ท้องอืด แก้รำมะนาด บ้องกันฟันผุ ใช้ดับกลิ่นปาก ใช้ทำให้ปากหอม แก้หวัดคัดจมูก ใช้ทำให้ฟันขาวทันทาน แก้ปวดฟัน และใช้เป็นยาสีฟัน เป็นต้น) รองลงมาคือกินกับหมากร้อยละ ๒๙.๖๗ ผสมทำยาร้อยละ ๒๒.๑๗ และผสมเชื้อเพลิงช่วยกำจัดเขม่าไฟจากตะเกียงร้อยละ ๔.๐๐

เกลือแกง กลุ่มตัวอย่างใช้เกลือแกงถึงร้อยละ ๙๖.๐๐ โดยใช้ในการปรุงอาหารมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๙๕.๓๓ (เช่น ใช้น้ำเกลือไม่ให้น้ำ การทำเนื้อเค็ม ปลาเค็ม หมูส้ม ปลาต้ม ปลาร้า ฯลฯ ใช้ทำให้อาหารความมีรสเค็มตามต้องการ และใช้ทำให้อาหารหวานมีรสกลมกล่อม เป็นต้น) รองลงมาคือทำยาร้อยละ ๘๗.๐๐ (เช่น ระวังกลิ่นปาก แก้ปวดฟัน บ้องกันไม่ให้บริเวณที่ถูกไฟหรือน้ำร้อนลวกพอง แก้อาการเสบตาเมื่อพริกเข้าตา บ้องกันเหงือกบวม บ้องกันไม่ให้วัวควายเป็นโรค ผสมยาบำรุงเลือด ใช้ห้ามเลือด ใช้น้ำเกลือโรยตาแดง ตาเจ็บในสัตว์เลี้ยง แก้ฟกช้ำสำหรับคนที่ตกจากที่สูงๆ ใช้ทำให้ฟันขาวสะอาด ผสมกับมะเกลือและมดแดงใช้เป็นยาฆ่าพยาธิ เป็นต้น) ใช้หมักของผักและผลไม้ร้อยละ ๘๓.๐๐ ดับกลิ่นฉุนเมื่อเวลาควักพริกร้อยละ ๖๗.๓๓ ทำความสะอาดหนังสัตว์หรือเครื่องในสัตว์ร้อยละ ๔๕.๓๓ ฟอกหนังสัตว์ร้อยละ ๔๔.๐๐ ผสมสีย้อมผ้าเพื่อไม่ให้ผ้าตกสีร้อยละ ๔๒.๖๗ ถนอมเครื่องใช้ที่ทำด้วยหวายร้อยละ ๓๔.๐๐ แก้กินเปรี้ยวร้อยละ ๒๒.๖๖ และใช้ซักผ้าเพื่อไม่ให้ผ้าตกสีร้อยละ ๒๐.๓๓

กำมะถัน กลุ่มตัวอย่างใช้กำมะถันร้อยละ ๘๑.๐๐ โดยใช้ทำดินปืนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓๓ ทำบ้องไฟร้อยละ ๐๒.๓๓ ทำพลูร้อยละ ๕๖.๖๗ ทำยาร้อยละ ๕๖.๓๓ (เช่น รักษาโรคผิวหนัง กลาก เกลื่อน ทาแก้โรคหิดและคุดทะราด กินแก้โรคหิด บ้องกันไม่ให้ยุงไชในน้ำและช่วยทำลายลูกน้ำ ใช้น้ำกำมะถันรักษาโรคในสัตว์ปีก เช่น เบ็ด ไก่ ที่มีอาการหงอยซึม และใช้กำจัดหมัด ไร บริเวณที่อยู่ของสัตว์เลี้ยง เป็นต้น) ทำดอกไม้ไฟร้อยละ ๔๗.๐๐ และใช้รักษาเนื้อไม้ให้น้ำร้อยละ ๑๔.๓๓

ขันทศกร กลุ่มตัวอย่างใช้ขันทศกรร้อยละ ๗๙.๓๓ โดยใช้ในการทำขนมมากที่สุด

คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๐๐ รองลงมาคือการหมักของผักและผลไม้ร้อยละ ๕๑.๐๐ ผสมเหล้าสาโท ร้อยละ ๔๑.๓๓ ผสมยาร้อยละ ๒๒.๐๐ ผสมทำเหล้าร้อยละ ๒๑.๓๓ ประุงอาหารร้อยละ ๑๕.๖๗ (เช่น ทำให้ปลาร้ามีรสดีและไม่มีกลิ่นเหม็น ทำให้น้ำปลามีรสกลมกล่อมมารับประทานและช่วย ประหยัดน้ำตาล เป็นต้น) และทำยาร้อยละ ๑๔.๐๐ (เช่น แก้กะหายน้ำ แก้โรคท้องร่วง ในเด็ก เป็นต้น)

กลอรีน กลุ่มตัวอย่างใช้กลอรีนร้อยละ ๔๕.๐๐ โดยใช้ในการฆ่าเชื้อโรคมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓๓ (เช่น ใช้ฆ่าเชื้อโรคในบริเวณที่มีน้ำขัง ใช้ล้างผักและผลไม้ให้สะอาด เป็นต้น) รองลงมาคือพวกจางสีและขจัดความสกปรกร้อยละ ๒๗.๖๗ และใช้ทำยารักษาแผลสด ร้อยละ ๘.๖๗

จุนสี กลุ่มตัวอย่างใช้จุนสีคิดเป็นร้อยละ ๘๕.๐๐ โดยใช้ในการทำยามากที่สุดคิดเป็น ร้อยละ ๔๔.๐๐ (เช่น แก้ปวดฟัน บำรุงฟันผุ ใช้รักษาโรคคุดทะราด ใช้รักษาแผล แก้ ผื่นคัน รักษาโรคตาอักเสบ ใช้เป็นยาล้างแผลเรื้อรัง และรักษาโรคเล็บติดเปิด เป็นต้น) รองลงมาคือกินกับหมากร้อยละ ๑๖.๓๓ และผสมสีย้อมผ้าหรือไหมเพื่อให้สีติดขึ้นและสีไม่ตก ร้อยละ ๑๖.๓๓

โซดาไฟ กลุ่มตัวอย่างใช้โซดาไฟในชีวิตประจำวันคิดเป็นร้อยละ ๕๘.๐๐ ซึ่งใช้ใน กิจกรรมต่าง ๆ กันคือ นิยมใช้ซักผ้ามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗ รองลงมาคือใช้ทำยาแก้ท้อง อืดร้อยละ ๑๖.๐๐ ใช้ขจัดกลิ่นเปรอะเปื้อนร้อยละ ๑๕.๖๗ ใช้ฟอกไหมให้มีสีขาวก่อนนำไปย้อม ร้อยละ ๑๓.๓๓ ทำลูกโป่งร้อยละ ๑๓.๓๓ ล้างสนิมโลหะร้อยละ ๑๒.๓๓ ผสมสีย้อมเพื่อไม่ให้สีตกและมีสีสวยสดงดงามร้อยละ ๑๑.๐๐ และใช้ทำให้อาหารจำพวกเนื้อกรอบไม่เหนียว ร้อยละ ๘.๐๐

โซดาแอส กลุ่มตัวอย่างใช้โซดาแอสคิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐๐ โดยใช้ในการทำยา ลดกรดในกระเพาะอาหารมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖๗ รองลงมาคือผสมสีย้อมผ้าร้อยละ ๑๐.๐๐ ใช้ลดความเป็นกรดของดินร้อยละ ๔.๓๓ และผสมสีย้อมไหมเพื่อให้สีติดทนนานและมี มันวาวร้อยละ ๙.๐๐

ต่างทับทิม กลุ่มตัวอย่างใช้ต่างทับทิมถึงร้อยละ ๘๘.๓๓ โดยใช้ในการฆ่าเชื้อโรค มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๖.๖๗ (เช่น ใช้ล้างแผลให้สะอาด ใช้ล้างผักหรือผลไม้ให้สะอาด เป็นต้น) รองลงมาคือทำยาร้อยละ ๒๗.๖๗ (เช่น รักษาผดผื่นคันตามตัว ใช้เป็นยาล้างตา เป็นต้น)

และใช้ชักผ้าเพื่อให้ผ้าขาวสะอาดร้อยละ ๘.๖๗

ดินประสิว กลุ่มตัวอย่างใช้ดินประสิ্বর้อยละ ๘๓.๓๓ โดยใช้ในการทำดินปืนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๖๗.๐๐ รองลงมาคือทำบ้องไฟร้อยละ ๖๕.๖๗ ทำพลุร้อยละ ๕๕.๖๗ ทำดอกไม้ไฟร้อยละ ๔๙.๐๐ ถนอมอาหารร้อยละ ๔๓.๓๓ (เช่น บ๊องกันไม่ให้เน่าแต่มีรสเค็ม และมีสีแดงส่นำรับประทาน ใช้ทำปลาเค็ม เป็นต้น) ปรงอาหารร้อยละ ๓๓.๓๓ (เช่น ทำให้เนื้อเปื่อยนุ่มสูกง่าย ทำให้ปลาร้า ปลาเจ่าอ่อนและเนื้อปลามีสีแดงส่นำรับประทาน เป็นต้น) ทำยาร้อยละ ๒๒.๓๓ (เช่น แก้ปวดฟัน รักษาโรคผิวหนังเน่าเปื่อย เป็นต้น) ใช้ถอนพิษสัตว์กัดต่อย เช่น ปลาชุก ฯลฯ ร้อยละ ๑๔.๓๓ เพิ่มปุ๋ยในดินร้อยละ ๑๓.๓๓ และผสมสีย้อมไหมร้อยละ ๗.๑๗

ดีเกลือ กลุ่มตัวอย่างใช้ดีเกลือร้อยละ ๔๑.๖๗ โดยใช้ในการทำยามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖๗ (เช่น ใช้เป็นยาระบายเมื่อท้องผูก ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ ใช้แก้อาการปวดท้องจุกเสียด เป็นต้น) รองลงมาคือใช้คลุกเคล้ากับเนื้อเพื่อไม่ให้เนื้อเน่าและมีรสค็ร้อยละ ๗.๐๐ และผสมสีย้อมผ้าเพื่อให้ผ้ามีสีสดใสขึ้นร้อยละ ๕.๓๓

ดีดี่ กลุ่มตัวอย่างใช้ ดีดี่ถึงร้อยละ ๙๔.๖๗ โดยใช้ในการฆ่าแมลงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๙๔.๖๗ (เช่น ใช้กำจัดศัตรูพืช มด ปลวก ฯลฯ ใช้ทำลายยุง ใช้กำจัดเหา ใช้ฆ่าตัวหมัดในสัตว์เลี้ยง ใช้ฆ่าหนอนในแผลเน่าเปื่อยของสัตว์ เป็นต้น)

ถ่านแกส กลุ่มตัวอย่างใช้ถ่านแกสในชีวิตประจำวันถึงร้อยละ ๘๕.๐๐ โดยใช้ในการป้มผลไม้มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๒.๖๗ รองลงมาคือทำตะเกียงกาซร้อยละ ๗๙.๐๐ ใช้ฆ่าสัตว์ที่อยู่ในรูร้อยละ ๓๐.๓๓ ทำยาแก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อยร้อยละ ๑๑.๐๐

น้ำกรด กลุ่มตัวอย่างใช้น้ำกรดคิดเป็นร้อยละ ๖๔.๐๐ โดยใช้ในการบดกรีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐๐ รองลงมาคือใช้ทำยาร้อยละ ๒๕.๖๗ (เช่น รักษาหูด รักษาแผลตาปลา เป็นต้น) ล้างสนิมเหล็กร้อยละ ๒๔.๖๗ ทดสอบทองคำร้อยละ ๒๔.๐๐ ทำลูกโป่งร้อยละ ๑๕.๐๐ ฆ่าแมลงร้อยละ ๙.๓๓ และทำความสะอาดภาชนะหรือบริเวณที่มีน้ำมันติดร้อยละ ๙.๐๐

น้ำโซดา กลุ่มตัวอย่างใช้น้ำโซดาคิดเป็นร้อยละ ๘๐.๐๐ โดยใช้ผสมเครื่องดื่มมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๖๙.๓๓ รองลงมาคือทำยาร้อยละ ๕๑.๓๓ (เช่น แก้ปวดท้อง แก้โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ ช่วยระบายลมในท้อง ใช้ล้างแผลให้สะอาด ใช้เป็นยาถ่ายท้องให้สัตว์เลี้ยงและใช้ทำความสะอาดหู เป็นต้น) เติมห่มอ้แบคเตอร์ร้อยละ ๑๙.๐๐ และใช้ทำให้เนื้อเปื่อยง่ายต่อการรับประทานร้อยละ ๑๒.๓๓

น้ำปูนใส กลุ่มตัวอย่างใช้น้ำปูนใสมากถึงร้อยละ ๕๔.๓๓ โดยใช้ในการทำขนมมาก ที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐ รองลงมาคือของผลไม้ร้อยละ ๕๖.๐๐ ทำยาร้อยละ ๔๙.๐๐ (เช่น บ๊องกันไม่ให้บริเวณที่ถูกไฟหรือน้ำร้อนลวกพอง แก้อาการคันตามผิวหนัง ใช้ถอนพิษสัตว์ กัดต่อย ผสมยารักษาโรคฝี และใช้รักษาโรคผิวหนังเปื่อยเช่นเท้าเปื่อย เป็นต้น) ใช้ทำให้ผัก สดกรอบเพราะไม่เห็นยาร้อยละ ๒๖.๖๗ ใช้ทำให้ผลไม้สุกเก็บไว้กินได้นาน ๆ ร้อยละ ๑๗.๐๐ ทำกระสายยาร้อยละ ๑๖.๓๓ และใช้ย้อมบ้านร้อยละ ๑๓.๓๓

น้ำส้มสายชู กลุ่มตัวอย่างใช้น้ำส้มสายชูคิดเป็นร้อยละ ๘๕.๐๐ โดยใช้ในการปรุง รุงอาหารมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๕.๐๐ รองลงมาคือใช้ถนอมผักและผลไม้ไว้กินนาน ๆ ร้อยละ ๑๒.๓๓ ผสมน้ำซักรับยาร้อยละ ๑๒.๓๓ ทำความสะอาดเครื่องในสัตว์เพื่อขจัดกลิ่นคาวต่าง ๆ ร้อยละ ๙.๖๗ ใช้ถอนขนเป็ดเพื่อให้ถอนง่ายขึ้นร้อยละ ๘.๓๓ และใช้ทำยารักษาโรคผิวหนัง ร้อยละ ๖.๖๖

บอแรกซ์ กลุ่มตัวอย่างใช้บอแรกซ์คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๓๓ โดยใช้ในการขจัดเครื่อง เงินมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๑๓.๐๐ รองลงมาคือปรุงอาหารร้อยละ ๑๐.๖๗ (เช่น ทำให้ลูกชิ้น กรอบ ทำให้เนื้อมีสีแดงสด เป็นต้น) และเชื่อมทองร้อยละ ๘.๐๐

ปูนกินหมาก กลุ่มตัวอย่างใช้ปูนกินหมากในชีวิตประจำวันถึงร้อยละ ๕๕.๖๗ โดยใช้ ในการทำยามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๓๕ (เช่น รักษาตุ่มคันหรือตุ่มที่เกิดจากยุงกัดและแมลง กัดต่อย รักษาโรคฝีและคางทูม ใช้ดับกลิ่นตัว ดับกลิ่นปาก ทำให้ฟันแข็งแรงทนทาน ใช้ฆ่า เชื้อโรคและรักษาแผล ใช้ระบายลมในท้องและใช้รักษาโรคตาปลาที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ เป็นต้น) รอง ลงมาคือใช้ทำน้ำปูนใสร้อยละ ๗๘.๓๓ กินกับหมากร้อยละ ๗๑.๓๓ ถอนขนรักแร้ร้อยละ ๕๙.๖๗ ฆ่าปลิงร้อยละ ๔๘.๖๗ ใช้ย้อมผ้าหรือภาชนะไว้ร้อยละ ๓๖.๓๓ ถนอมผักและผลไม้ ไว้กินนาน ๆ ร้อยละ ๒๐.๐๐ สกัดสีจากต้นครามร้อยละ ๑๖.๖๗ ฆ่าตัวไรร้อยละ ๑๕.๖๗ และผสมสีย้อมผ้าร้อยละ ๑๑.๓๓

ปูนขาว กลุ่มตัวอย่างใช้ปูนขาวคิดเป็นร้อยละ ๗๗.๐๐ โดยใช้ในการทำก่อสร้างมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๖๗ รองลงมาคือการเกษตรร้อยละ ๔๘.๖๗ (เช่น แก่ดินเปรี้ยว ดินเป็นกรด ฆ่าเชื้อราและแมลงที่อยู่ในดิน ใช้ทำให้ต้นไม้ที่ผลมีรสเปรี้ยวมาก ๆ ให้มีรสเปรี้ยว น้อยลงและป้องกันแมลงกินเมล็ดพืช เป็นต้น) ทาสีร้อยละ ๓๐.๖๗ กำจัดปลวกและแมลง ต่าง ๆ ร้อยละ ๒๕.๖๗ ทำน้ำให้ใสร้อยละ ๑๘.๖๗ กำจัดตัวไร หมักบริเวณที่อยู่ของสัตว์

เลี้ยงร้อยละ ๑๗.๓๓ ทำให้ผลไม่มีรสเปรี้ยวร้อยละ ๗.๓๓

ผงชูรส กลุ่มตัวอย่างใช้ผงชูรสในชีวิตประจำวันมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๓๓ โดยใช้ในการปรุงอาหารมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๐๐ รองมาคือทำยาร้อยละ ๔๕.๐๐ (เช่น แก้อาการมีนเมาสุราหรือพิษของยาเบื่อ แก่พิษสัตว์กัดต่อย เช่น พิษจากปลาดุกบึก แมลงบึ้ง ตะขาบ ฯลฯ และแก้ปวดท้อง เป็นต้น)

ผงฟู กลุ่มตัวอย่างใช้ผงฟูคิดเป็นร้อยละ ๕๖.๐๐ โดยใช้ในการทำขนมมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๖.๐๐ รองลงมาคือทำยาแก้ท้องอืดร้อยละ ๒.๖๗

พิมเสน กลุ่มตัวอย่างใช้พิมเสนในชีวิตประจำวันคิดเป็นร้อยละ ๖๓.๐๐ โดยใช้ในการทำยามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓๓ (เช่น แก้วเวียนศีรษะ แก้ววัดคัดจมูก ขับกลิ่นปาก แก้วแก้เสียดในท้องและป้องกันฟันผุทำให้ฟันแข็งแรงทนทาน เป็นต้น) รองลงมาคือใช้ผสมยาโบราณร้อยละ ๒๖ และกินกับหมกร้อยละ ๒๔.๓๓

ลูกเหม็น กลุ่มตัวอย่างใช้ลูกเหม็นคิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๐ โดยใช้ในการฆ่าแมลงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๖๙.๐๐ (เช่น ใช้ป้องกันไม่ให้แมลงสาบและหนูมากัดเสื้อผ้า ใช้กำจัดและป้องกัน มด ปลวก เป็นต้น) รองลงมาคือขับกลิ่นบัสสาวะในห้องน้ำร้อยละ ๔๒.๓๓ และทำยาร้อยละ ๓๐.๓๓ (เช่น ป้องกันแมลงวันไซ้ในภาคแผลสัตว์ และใช้ทำให้หนอนในแผลสัตว์เลี้ยงตาย เป็นต้น)

สารส้ม กลุ่มตัวอย่างใช้สารส้มในชีวิตประจำวันถึงร้อยละ ๙๔.๐๐ โดยใช้ทำน้ำให้ใสมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๓.๐๐ รองลงมาคือทำยาร้อยละ ๗๓.๖๗ (เช่น ใช้ขับกลิ่นตัว ใช้รักษาโรคเท้าเปื่อยหรือน้ำกัด ใช้รักษาผิวหนังทำให้ไบหน้าขาวนวล แก้ปวดฟัน รักษาโรคนาค รักษาโรคคันตามผิวหนัง ป้องกันฟันผุและใช้ห้ามเลือด เป็นต้น) ผสมสีย้อมไหมร้อยละ ๓๕.๖๗ ใช้ทำควเพื่อให้อู่ขี้โคลนออกง่ายร้อยละ ๓๓.๐๐ ซักผ้าร้อยละ ๑๒.๓๓ และใช้ขจัดเมือกปลา ร้อยละ ๖.๓๓

สารกันบูด กลุ่มตัวอย่างใช้สารกันบูดร้อยละ ๓๙.๐๐ โดยใช้ถนอมอาหารมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๓๓.๐๐ รองลงมาคือการหมักดองร้อยละ ๒๙.๓๓ และทำยารักษาโรคผิวหนัง ร้อยละ ๗.๖๗

เหล้า กลุ่มตัวอย่างใช้เหล้าในชีวิตประจำวันถึงร้อยละ ๙๘.๐๐ โดยใช้ทำยามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๘๐.๐๐ (เช่น แก้อาการอ่อนเพลีย แก้อาการช้ำใน ใช้ล้างแผลและป้องกัน

การอักเสบ แก้วโรคลมพิษ ใช้รักษาแผลน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้ไม่ให้พอง รักษาตุ่มคัน ผสมกับมะเกลือใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ แก้วโรคเจ็บคอและใช้ป้ายลิ้นเด็กเพื่อให้เด็กนอนหลับง่าย เป็นต้น) เป็นน้ำกระสายยาโบราณร้อยละ ๗๐.๐๐ ใช้ทำให้เนื้อเปื่อยและมีรสคื่นชน์ร้อยละ ๔๙.๖๗ และใช้ประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ร้อยละ ๔๓.๖๗

อัมโมเนีย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้อัมโมเนียร้อยละ ๘๑.๖๗ โดยใช้ในการทำยามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๖๗ (เช่น แก้วอาการเวียนศีรษะหรือเป็นลม แก้วหัวคักคักจุกและแก้วพิษ สัตว์หรือพิษจากพืชบางชนิด เป็นต้น)

สำหรับแหล่งที่มาของความรู้ในการใช้สารเคมีของกลุ่มตัวอย่างนี้ จากการศึกษาพบว่า ได้มาจากคำบอกเล่ามากที่สุดคิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕๕ รองลงมาคือทำตามผู้อื่นร้อยละ ๓๒.๓๒ จากแพทย์แผนโบราณร้อยละ ๑๐.๗๕ จากการศึกษาในโรงเรียนร้อยละ ๕.๕๕ จากหนังสือทั่วไปร้อยละ ๒.๘๐ และจากวิทยุร้อยละ ๐.๖๐ ตามลำดับ

หนังสืออ้างอิง

ประเสริฐ ศรีไพโรจน์ และคณะ การศึกษาการใช้สารเคมีในการดำรงชีพของชาวอีสาน
เอกสารการวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม ๒๕๒๒

หัตถกรรมพื้นบ้านกับการพัฒนาชนบท

โดย อาจารย์ ธรรมรักษ์

ความสำคัญของหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านไทยเป็นงานที่มีคุณค่าในตนเองเพราะช่างพื้นบ้านได้ใช้มือสร้างสรรค์งานที่สะท้อนถึงความเข้มซ้อย ละเมียดละมุน อ่อนหวานและอ่อนไหวจากจิตใจของตน โดยถ่ายทอดในรูปแบบของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทต่างๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลักไม้ แกะสลักงาช้าง การทำเครื่องเงินและเครื่องถม งานจักสานและงานถักทอ หัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้มีคุณค่าทั้งพระราชดำรัสของ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงตรัสเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ “ข้าพเจ้าเห็นว่า ชาวบ้านในท้องถิ่นของไทยเรานั้น ถูกแล้วที่เป็นชนชาติที่มีความเจริญมาช้านาน เจริญในที่นี้ข้าพเจ้าหมายถึงความเจริญในทางด้านวัฒนธรรมและจิตใจจะเห็นได้จากลักษณะลวดลายที่เขาทอผ้าออกมา การให้สี การรู้จักใช้สีธรรมชาติจากรากไม้ต่างๆ แสดงให้เห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของเขามีวัฒนธรรม มีความรู้สูงมากก็อยากจะเก็บรักษาวัฒนธรรมไว้”

สภาพของหัตถกรรมพื้นบ้านไทยในอดีตนั้น ไม่ว่าจะเป็งานทอผ้า แกะสลักหรืองานจักสานชาวบ้านถือเป็นงานรองมิใช่งานหลัก ฤดูกาลผลิตจึงเป็นช่วงเวลาหลังจากเสร็จสิ้นฤดูกาลเกษตรแล้ว ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า เมื่อสิ้นหนานา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายตีเหล็ก ที่เป็นเช่นนั้นเพราะลักษณะเศรษฐกิจในชนบทเป็นแบบผลิตเอง ใช้อง ในการดำรงชีวิตต้องช่วยตัวเองทุกอย่างจึงผลิตขึ้นมาเพื่อใช้กันในครัวเรือนเท่านั้นโดยผู้หญิงจะทอผ้าไว้ใช้ ฝ่ายชายจะจัดเตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กระบุง ปังก็ ตีมีด ตีดาบ หรือจอบเสียมไว้ใช้ ไม่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขาย จุดมุ่งหมายในการผลิตเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอย ส่วนผลพลอยได้คือการจรรโลงใจในทางความงาม

ในสภาพปัจจุบันชาวชนบทต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ คือ เกษตรกรมีฐานะยากจน รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่าย โดยมีเหตุผลมาจากผลผลิตต่ำเพราะธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยเกิดน้ำท่วมบ้าง ฝนแล้งบ้างและขาดการพัฒนากระบวนการเกษตรทำให้ชาวชนบทส่วนใหญ่ มีความเป็นอยู่อย่างอัตคัด รายได้ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงตนเองต้องละทิ้งถิ่นฐานไปหางานทำในถิ่นอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพและเมืองใหญ่ ๆ ผู้ที่ไม่ยอมทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดต่างตกอยู่ในสภาพ

งานงานมีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้นปราศจากความหวัง หากมีการนำลักษณะเด่นของชนบทคือการทำ
หัตถกรรมพื้นบ้านมาพัฒนาและส่งเสริมให้ดีขึ้นแล้ว ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของชาวชนบทอาจจะ
ลดน้อยลง ชาวชนบทจะมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมดังพระราชประสงค์ในการจัด
ตั้งโครงการศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ “เหตุที่พยายามจัดทำโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ
พิเศษเป็นมูลนิธิเพราะได้ตามเสด็จไปทั่วทุกมุมเมืองไทย ได้ไปเห็นว่ามีชาวชนบทอีกจำนวนหนึ่ง
ซึ่งเป็นจำนวนมาก เช่น ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ประสบกับฝนแล้งบางที่แล้ง ๕ ปีติดต่อกัน
ฝนไม่ตกเลย บางจังหวัดทำให้เขาไม่มีอาหารจะรับประทานพอ ไร่นาเสียหายก็ต้องไปกู้หนี้ยืมสิน
เพื่อมาเลี้ยงดูครอบครัว เพราะชาวบ้านไม่สามารถทำการกสิกรรมได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย
ต้องหันมาทำอุตสาหกรรมหรืองานฝีมือในครัวเรือน เพื่อให้มีรายได้ประทังชีพ นอกไปจากพวก
ที่ไม่ชอบงานฝีมือก็เดินทางไปเสี่ยงโชคในกรุงเทพมหานคร หรือตามจังหวัดใหญ่ ๆ ที่มีคำว่าจ้าง
แรงงานมาก”

การที่กสิกรรมทั้งท้องถิ่นเป็นจำนวนมากทำให้เกิดผลร้ายภายหลังคือ ผลผลิตทางการ
การเกษตรลดลงโดยเฉพาะข้าวอันเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาข้าวขาดมากแพง
ในอนาคต การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหานี้ในระยะยาว ซึ่งจะช่วยให้
กสิกรรมไม่ละทิ้งถิ่นฐาน เมื่อคืนฟ้าอากาศอำนวยก็สามารถประกอบกรกสิกรรมได้ทันที ทำให้ไม่
มีการว่างงานในชนบท ปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ทำให้เกิดปัญหาหลายประการต่าง ๆ ก็จะลด
น้อยลงและแรงงานในชนบทก็จะมิงานทำตลอดปี ปัญหาของชนบทไทยในปัจจุบันคือปัญหาทาง
เศรษฐกิจ ชาวชนบทส่วนใหญ่มีฐานะยากจนมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ปัญหานี้ทำให้เกิด
ปัญหาอื่น ๆ แทรกซ้อนขึ้นมามากมาย เช่น คุณภาพประชากรต่ำ เพราะมีภาวะโภชนาการที่ไม่ดี
และขาดโอกาสทางการศึกษาซึ่งเป็นผลเสียต่อความมั่นคงของประเทศ ฉะนั้นปัญหาสำคัญในการ
พัฒนาชนบทคือ การพัฒนาเศรษฐกิจให้ชนบทเติบโตด้วยตนเอง สามารถเลี้ยงตนเองได้

มีข้อที่น่าสังเกตว่าท้องถิ่นใดที่ชาวบ้านประกอบอาชีพด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม
เป็นอาชีพเสริมอย่างเป็นล่ำเป็นสันรายได้ของประชากรจะเพิ่มขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ของ ลุงเจียม
แห่งหมู่บ้านแดง ต.คอนสาย อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านในโครงการ
พัฒนาอาชีพ คือ งานจักสานตะกร้าจากหญ้าชนิดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ตะกร้าฝือ ตอนหนึ่ง
ของการให้สัมภาษณ์ลุงเจียมเล่าว่า

“ถ้าผมไม่ทำนา ผมจะได้สานตะกร้านี้อย่างเดียว”

“ทำไมสูงเจียมจึงมีความต้องการจะสานตะกร้าผืนนี้”

“ก็รายได้มันดีนี่คุณ อย่างตะกร้าลูกใหญ่ผมก็ได้ลูกละ ๕๐ บาท ลูกกลาง ลูกละ ๔๐ บาท ลูกเล็กก็ ๒๕ บาท รายได้ดีกว่าทำนามาก และไม่เหนื่อย เหมือนทำนาด้วย”

แต่ถึงแม้ว่าอาชีพจักสานจะให้รายได้มากกว่าการทำนา แต่ชาวชนบทส่วนใหญ่ก็ยังเห็นว่าหากดินฟ้าอากาศอำนวยควรจะรีบทำนาให้เสร็จก่อน จึงประกอบอาชีพเสริมคือ กระจ่าง ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน

ในสภาพปัจจุบันหัตถกรรมพื้นบ้านส่วนหนึ่งได้พัฒนาขึ้นมาก เช่น หัตถกรรมจักสานประเภทเครื่องหวายและงานแกะสลักไม้สัก จากรายงานของกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ในปี ๒๕๒๐ ได้บ่งไว้อย่างชัดเจนว่า มูลค่าเครื่องเรือนหวายที่ส่งออกมีมูลค่าโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๑๐๘.๓๖ ล้านบาท และภาวการณ์ตลาดในปัจจุบันเครื่องเรือนหวายไทยเป็นที่สนใจของตลาดต่างประเทศมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยอรมันตะวันตก สวีเดน ฝรั่งเศส ส่วนรายได้จากผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักประจำปี ๒๕๒๐ มูลค่าโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๓๖๘.๒๒ ล้านบาท นับได้ว่าหัตถกรรมพื้นบ้านที่ได้รับการพัฒนาระบบการผลิตนำรายได้มาสู่ประเทศ ไม่น้อยหน้าสินค้าชนิดอื่น ๆ และในชนบทหลายแห่งมีการตื่นตัวมาก หลายท้องถิ่นได้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสินค้าออกที่ขึ้นหน้าขึ้นตามีคุณภาพยอดเยี่ยมเป็นที่ยอมรับของมหาชน เช่น หัตถกรรมเครื่องถมเมืองนครศรีธรรมราช หัตถกรรมแกะสลักงาช้างจาก อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ เครื่องเงินจากเชียงใหม่ บ้านชาหินอ่อนนครนายก ตุ๊กตาชาววังจาก จ.อ่างทอง เครื่องไม้แกะสลักลงรักปิดทองจากเชียงใหม่ เครื่องไม้ไผ่จาก จ.ลำปาง ผ้าไหมจากอีสาน ผ้าฝ้ายเกาะยอและกระเป๋าสานพนัสนิคม เป็นต้น

ปัญหาของหัตถกรรมพื้นบ้านไทย

ลักษณะเด่นในการประกอบหัตถกรรมพื้นบ้านไทยที่ควรส่งเสริมคือ การรู้จักนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในแต่ละท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ คือ นำวัตถุดิบภายในท้องถิ่นมาใช้ทำให้ต้นทุนการผลิตต่ำ และทำให้ระบบการผลิตเป็นแบบพึ่งตนเองทั้งยังเป็นการประหยัดเงินตราไว้ใช้ภายในประเทศ หัตถกรรมพื้นบ้านที่ใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่นได้แก่ การแกะสลักไม้สักในภาคเหนือ การทำกระเป๋าสานย่านลิเภาในภาคใต้ การจักสานไม้ไผ่ในภาคเหนือและอีสาน เป็นต้น

การประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้านโดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น นอกจากจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตแล้วยังเป็นการประหยัดน้ำมันที่จะต้องนำมาใช้ในการขนส่ง และประหยัดเวลาในการเสาะหาวัตถุดิบมาบ่อนช่างฝีมือ นอกจากนี้หัตถกรรมพื้นบ้านบางประเภทยังเป็นการนำวัสดุเหลือใช้มาทำให้เกิดประโยชน์ เช่นที่ ต.หางดง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ชาวบ้านนิยมทำเครื่องไม้แกะสลักลงรักยัดทอง ไม้ที่นำมาแกะสลักส่วนใหญ่เป็นขอนไม้แก่นที่เคยใช้เป็นเสาเรือนมาก่อน ถึงคราวผุพังจึงเปลี่ยนเสีย แต่แทนที่จะนำไม้นั้นไปทิ้งเฉย ๆ เป็นไม้ตายซากก็นำมาแกะสลักเป็นตุ๊กตา และข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ด้วยฝีมืออันประณีต

ถึงแม้ว่าชาวชนบทจะใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นมาประดิษฐ์หัตถกรรมแล้วก็ตาม หัตถกรรมหลายประเภทพบปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ และปัญหาวัตถุดิบมีคุณภาพต่ำ ตัวอย่างเช่น การแกะสลักไม้ ในภาคเหนือช่างฝีมือประสบปัญหาขาดแคลนไม้สักที่จะนำมาแกะสลัก และไม้สักราคาแพงมาก ทำให้หัตถกรรมประเภทนี้ซบเซาเพราะไม่สามารถหาไม้สักมาเพียงพอ นอกจากนี้การทอผ้าไหมในภาคอีสานก็ประสบปัญหาขาดแคลนใยไหม ช่วงทอผ้าต้องซื้อใยไหมจากต่างประเทศนับจำนวนมาก ในผ้าไหมบางผืนแทบจะเรียกได้ว่าประดับด้วยใยไหมจากต่างประเทศ ผลที่ตามก็คือ ต้นทุนการผลิตสูงราคาแพงแทบจะซื้อไม่ไหว และคนทอผ้าไหมเองก็อาจจะหมดสิทธิ์ที่จะได้ผ้าไหมไว้ใช้เช่นกันหากปัญหานี้ไม่ได้รับการแก้ไข

ปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบมาบ่อนช่างฝีมือ และปัญหาวัตถุดิบมีคุณภาพต่ำนี้จะแก้ไขได้โดยหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องจะต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ เช่นในกรณีที่ช่างแกะสลักไม้สักขาดแคลนไม้ที่จะนำมาแกะ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ควรจัดสรรไม้ให้แก่ผู้ผลิตซึ่งควรรวมตัวกันในรูปของสหกรณ์ โดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ควรจัดสรรไม้ให้เพียงพอแก่ความต้องการ พร้อมทั้งออกกฎหมายห้ามส่งไม้แปรรูป หรือส่งไม้สักขายในลักษณะวัตถุดิบกำหนดให้ส่งในลักษณะผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปแล้ว และในหมู่ของผู้ผลิตเองควรรหาวัสดุทางเลือกอื่นที่มีลักษณะและมีคุณภาพใกล้เคียงกันมาใช้ในการผลิต เช่น ไม้โมกมัน ไม้ชิงชัน ไม้จำฉาแทนไม้สัก และที่สำคัญที่สุดในการใช้วัตถุดิบนั้นควรใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่ควรให้มีการสูญเสียจะเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยให้ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบลดน้อยลง

ส่วนกรณีผ้าไหมอีสานขาดแคลนใยไหมนั้น เป็นเพราะชาวอีสานเลี้ยงตัวไหมในลักษณะตามมีตามเกิดไม่พัฒนาวัตถุดิบที่นำมาเลี้ยง ไม่พัฒนาพันธุ์ไหมที่นำมาเลี้ยง ทำให้ได้ใยไหมน้อยไม่เพียงพอแก่ความต้องการจึงต้องส่งซื้อใยไหมจากต่างประเทศ การแก้ไขปัญหานี้ควรจะ

ได้แก่ไขที่ต้นเหตุคือ ให้ความรู้ที่ถูกต้องทันสมัยแก่ผู้เลี้ยง ปกติชาวอีสานจะเลี้ยงไหมด้วย ไบหม่อน ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือตามที่บรรพบุรุษปลูกไว้ ไม่ได้ศึกษาหรือตั้งข้อสังเกตว่าไบหม่อนพันธุ์ใดจะดีที่สุด เลี้ยงไหมได้อ้วนที่สุด เมื่อเก็บไบหม่อนมาเลี้ยงตัวไหมก็มีได้ล้างไบหม่อนให้สะอาดทำให้ตัวไหมเกิดโรคน้อย หรือไบหม่อนที่ให้ตัวไหมกินไม่ได้คัดแยก ไบอ่อนไบแก่ ความจริงนั้นหนอนไหมตัวอ่อนชอบกินไบหม่อนอ่อน และหนอนไหมตัวแก่ก็ชอบไบแก่ แต่ชาวชนบทให้ไบหม่อนทั้งอ่อนทั้งแก่ละกันไปหมด ความเจริญเติบโตของตัวไหมจึงไม่ได้ผลเต็มที่ประกอบกับคุณภาพของตัวไหมพันธุ์พื้นเมืองไทยเป็นชนิด (Poly Voltine) ซึ่งโตช้าและให้ใยไหมไม่ดีพอ ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ คือ ใยไหมในปริมาณที่จำกัด ปัจจุบันจึงมีการผสมพันธุ์ใหม่ ซึ่งแข็งแรงกว่า โตเร็วกว่าและให้ไຍมากกว่า เป็นที่น่ายินดีว่ารัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญ ของหัตถกรรมทอผ้าไหม จึงจัดตั้งศูนย์วิจัยการเลี้ยงไหมที่จังหวัดนครราชสีมา และมีสาขาอีกหลายแห่งทำการทดลองเลี้ยงไหม นำพันธุ์ไหมออกแจกจ่ายแก่ผู้เลี้ยงไหมปีหนึ่ง ๆ ประมาณ ๕ แสนตัว

การพัฒนาเทคนิคในการเลี้ยงไหมก็เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ใยไหมเพิ่มปริมาณมากขึ้น ในปีหนึ่ง ๆ ชาวอีสานจะเลี้ยงไหม ๖-๗ รุ่น โดยเลี้ยงไว้ในถาดซึ่งเรียกว่า กระด้ง การเลี้ยงไหมนับตั้งแต่การเลี้ยงไข่ไหมจนถึงเวลาไหมฟักตัวแล้ว ไม่ได้ล้างถาดเลี้ยงเลยจะเลี้ยงรุ่นใหม่ติดต่อกันไปเรื่อย ๆ เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ตัวไหมไม่แข็งแรง และติดโรคได้ง่าย แมลงวันก็เป็นศัตรูสำคัญของตัวไหม เพราะชอบไปไข่ไว้ตามไบหม่อน เมื่อหนอนไหมกินไข่แมลงวันเข้าไปจะทำให้เกิดโรคและตายง่าย ยิ่งในชนบทที่ขาดการระมัดระวังแล้วแมลงวันจะไข่ที่ตัวหนอนไหมเลยก็เคย หนอนไหมตัวหนึ่ง ๆ อาจมีไข่แมลงวันติดอยู่ประมาณ ๓๐๐ ฟอง พอหนอนไหมกินไข่แมลงวันเข้าไป ไข่จะไปฟักตัวในลำไส้เล็กของมันทำให้ถึงตายได้ การเลี้ยงไหมจึงต้องระวังแมลงวันมาก ผู้ที่หวังผลสูงจึงต้องเลี้ยงในห้องมุ้งลวด และห้องมีตาข่ายแมลงวันเข้าไม่ถึงตัวไหม

การนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้านนั้น ชาวชนบทส่วนใหญ่ใช้วิธีกินแรงธรรมชาติ คือ ไม่มีการปลูกเพิ่มหรือปรับปรุงสิ่งทีธรรมชาติสร้างนั้นให้มากทั้งปริมาณและคุณภาพ ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบมาบ่อนช่างฝีมือ เช่น ไม้ไผ่ เป็นไม้พื้นเมืองไทยมีอยู่ทั่วไปทุกภาค ไม้ไผ่จะมีอยู่ทั้งที่บ้าน ที่สวน และในป่าเขาตามธรรมชาติโดยที่คนเราไม่ได้ช่วยปลูกสร้างขึ้นเลย มีแต่ตัดมาใช้ประโยชน์จากการที่ความต้องการใช้ไม้ไผ่มีเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่

ที่ปริมาณไม้ไผ่ในบ้านเมืองเราลดลงลงเช่นนี้ การประกอบหัตถกรรม หรืออุตสาหกรรมเครื่องจักสาน การขาดแคลนไม้ไผ่ในท้องถิ่น ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญยิ่งขึ้นในปัจจุบัน และวัตถุดิบที่ใช้ในหัตถกรรมประเภทอื่นก็อยู่ในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

ถึงแม้ว่าหัตถกรรมพื้นบ้านหลายชนิดทำให้ผู้ผลิตมีรายได้สูง เช่น กระเป๋าสาน ยานลิพเล ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่สตรีราคาใบหนึ่งประมาณ ๑,๐๐๐-๒,๐๐๐ บาท แต่ชาวชนบทก็ไม่ได้ยึดหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นงานอย่างจริงจัง เพราะการทำหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละขั้นต้องใช้เวลานานกว่าการทำงานอย่างอื่น ๆ อีกทั้งผู้ทำจะต้องมีความละเอียดอ่อนเป็นพิเศษ ทำให้ชาวชนบทคิดว่าการทำหัตถกรรมแม้จะได้รับค่าตอบแทนสูงก็ไม่คุ้มกับเวลาที่เสียไป แนวคิดนี้ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนช่างฝีมือ หรือมีเพียงคนแก่เท่านั้นที่ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ปัญหานี้อาจแก้ไขได้โดยนำเครื่องจักสานหรือเครื่องทุ่นแรงบางอย่าง ที่สามารถใช้กับหัตถกรรมบางประเภทโดยไม่ทำลายคุณลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน เข้ามาใช้ เช่น เครื่องตัด เครื่องตัด เครื่องขัด เครื่องชุคผิว และระบบการผลิตควรจะเปลี่ยนจากแบบที่ผลิตทุกส่วนด้วยตนเองเพียงผู้เดียว เป็นประจักษ์รู้เพียงขั้นส่วน ส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วจึงนำไปประกอบให้สำเร็จรูป

ส่วนปัญหาการขาดแคลนช่างฝีมือจะแก้ไขได้โดยการรวบรวมช่างฝีมือ ที่มีความสามารถ เป็นครูฝึกสอนวิชาชีพเหล่านั้น ให้ผู้สนใจจนเกิดความชำนาญสามารถประกอบเป็นวิชาชีพเลี้ยงตนเองได้ และนอกจากนั้นจะต้องส่งเสริมให้ช่างฝีมือที่ประกอบหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่แล้ว ให้มีฐานะดีพอที่จะประกอบวิชาชีพอยู่ได้อย่างสบาย โดยไม่ต้องดิ้นรนเพื่อมิให้ละไปหางานอื่นทำ ตัวอย่างเช่นกรณีช่างหัตถกรรมเครื่องถม แห่งหมู่บ้านพานถม ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างสะพานวันชาติ หลังวัดศรีทศเทพ กรุงเทพมหานคร สภาพของช่างฝีมือเหล่านั้นขณะนี้อยู่ในลักษณะที่ควรจะเรียกได้ว่า อยู่อย่างลงมหายใจเชือกสุทไธย หลายครอบครัวหันไปประกอบอาชีพใหม่ เพราะถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ ให้ค่าตอบแทนน้อยแต่กำหนดราคาขายไว้สูงลิ่ว ช่างฝีมือกลายเป็นผู้สร้างความร่ำรวยให้แก่พ่อค้าคนกลาง ในขณะที่พ่อค้าคนกลางหยิบยื่นความตายให้ตนด้วยรายได้อันน้อยนิดแทบจะเลี้ยงชีวิตไม่รอด การที่พ่อค้าคนกลางกำหนดราคาขายไว้สูงมาก เป็นการทำลายความนิยมของผู้บริโภค ทำให้หันไปใช้สิ่งของอื่นแทน ช่างฝีมือแห่งหมู่บ้านพานถม ครอบครัวสุทไธยที่เหลืออยู่ให้ข้อมูลว่า ในการแกะสลักลายเครื่องเงินประเภทขันทักนั้น หรือพานรองแต่ละใบสิ้นค่าใช้จ่ายครั้งหนึ่งคือ

ค่าแรงงาน	๒๐๐	บาท
ค่าวัสดุ อดุมิเนียม	๕๐	บาท
ค่านายาเคลือบ	๑๐๐	บาท
รวมต้นทุนการผลิต	๓๕๐	บาท
พอลีก้าหนดราคาขาย	๑,๕๐๐—๑,๕๐๐	บาท

ปัญหาช่างฝีมือถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบนี้ จะแก้ไขได้โดยกลุ่มช่างฝีมือต้องรวมตัวกันในรูปสหกรณ์เพื่อให้สามารถกำหนดราคาขายที่แน่นอนด้วยตนเองได้ และในขณะเดียวกันผู้ค้ากำไรเกินควรจักต้องได้รับการลงโทษตามตัวบทกฎหมายโดยเด็ดขาด มิเช่นนั้นจะสร้างความเดือดร้อนต่อมหาชนอยู่ร่ำไป

แนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านไทย

แนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างคือ หลักการทำงานที่ทรงประสิทธิภาพผลของโครงการศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ โครงการนี้ได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวางแทบทุกภาค โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขความยากจนในชนบท พระมหากรุณาธิคุณในด้านการส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้าน ทรงแผ่ไพศาลไปทั่วทิศานุทิศ อาทิเช่น

ภาคเหนือ มีการฝึกอบรมการเย็บปักถักร้อย ทอผ้า ชักผ้า ทำไม้แขวนเสื้อ ทำเครื่องประดับเงินและทองของชาวเขา

ภาคอีสาน มีการส่งเสริมการทำไหม ทอผ้ามัดหมี่ ปรับปรุงวิธีการทอและการย้อมสีให้ได้มาตรฐานและหาตลาดสำหรับขายผลิตภัณฑ์ด้วย

ภาคกลาง สอนการทำดอกไม้ประดิษฐ์ การถนอมอาหาร การจักสาน การทอและทักเย็บเสื้อผ้า การปั้นตุ๊กตาชาววังและการแกะสลักไม้

ภาคใต้ มีการทอผ้า เย็บปักถักร้อย การจักสานด้วยหวายด้วยไม้ไผ่และย่านลิเภา การสานเสื่อกระจุกและการทำเครื่องถมทอง เป็นต้น

สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงเริ่มต้นโครงการศิลปาชีพพิเศษ ด้วยการจัดการออกไปฝึกวิชาชีพให้แก่เกษตรกร ให้เกษตรกรเหล่านั้นใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักมาทำอาชีพเสริมโดยอาศัยศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น หรืองานฝีมือที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ทรงพระกรุณาพระราชทานวัสดุอุปกรณ์ให้ทั้งหมด พระราชทานคำแนะนำตลอดจนพระราชทานรางวัลให้แก่ผู้ที่มีผลงานดีเด่น และเมื่อได้ผลิตภัณฑ์ออกมาทรงจัดหาตลาดทั้งภายในและภายนอก

ประเทศและโปรดใช้สอยสิ่งของที่ชาวไร่ชาวนาประดิษฐ์ขึ้นทุกประเภท ควรที่เรชาวไทยจักได้
ดำเนินรอยตามเบื้องยุคลบาท

การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ชนบทนั้น ควรเริ่มต้นด้วยการพัฒนา
ประโยชน์ใช้สอยให้ใช้ได้อเนกประสงค์ เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การพัฒนาประโยชน์ใช้สอย
ของกระทิบข้าว เป็น แจกันสาน พานไม้ไผ่ พานผลไม้ ตลอดจนดัดแปลงเป็นเฟอร์นิเจอร์
ประเภท โคมไฟ เป็นต้น ส่วนหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทถักทอควรพัฒนาประโยชน์ใช้สอย
ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ผ้าฝ้าย เดิมทีใช้เฉพาะเป็นเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันมีการทอผ้าฝ้ายให้เนื้อหนา
เพื่อนำมาเย็บเป็นผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมเตียง หรือผ้าไหมเดิมทีใช้เฉพาะเครื่องนุ่งห่มสตรี
ทุกวันนี้สุทและเสื้อของบุรุษนิยมใช้ผ้าไหม ผ้ามัดหมี่ เช่นเดียวกับการพัฒนาประโยชน์ใช้สอย
ให้กว้างขวางขึ้น จึงเป็นการขยายตลาดของหัตถกรรมพื้นบ้านอีกโสดหนึ่งด้วย

การขยายตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านอีกวิธีหนึ่งคือ การขยายแวดวงของอุตสาหกรรม
ท่องเที่ยวมาสู่ภูมิภาคให้มากขึ้นโดยอาจเริ่มต้นในหมู่ชาวไทยเอง ให้หันมาใช้เวลาวางในวันหยุด
เดินทางท่องเที่ยวต่างจังหวัด และในแต่ละจังหวัดควรจะได้พัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านในรูปของที่
ระลึกให้น่าสนใจยิ่งกว่าเดิม จากการจัดลำดับความสำคัญในการมาเยือนประเทศไทยในทัศนะ
ของนักท่องเที่ยวต่างประเทศได้ให้ความสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ

๑. มีสิ่งแวดล้อมที่คดีย่างประหลาด
๒. มีชนบประเพณีที่น่าสนใจ
๓. มีสิ่งสวยงามที่มนุษย์สร้างขึ้น
๔. มีที่พักสะดวกสบายและอาหารดี

การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านไทยจะช่วยให้ชนบทที่ล้าหลังมีความทันสมัย และมีรายได้เพิ่มมาก
ขึ้นและสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ทุกประการดังที่กล่าวเบื้องต้นนี้

สภาพตลาดหัตถกรรมพื้นบ้านไทยในต่างประเทศนั้น เราต้องแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ
อีกมากมายเช่น เครื่องหวายไทยต้องแข่งขันกับเครื่องหวายของฟิลิปปินส์ ชองกง และได้หวั่น
บางประเทศ ไทยอยู่ในฐานะได้เปรียบ บางประเทศ ไทยอยู่ในฐานะเสียเปรียบ เช่น ชองกง
เป็นศูนย์รวมการผลิตและการค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับทั่วโลก สามารถรู้สนิยม
ของผู้ซื้อจากยุโรปและอเมริกาได้เป็นอย่างดี การเตรียมแบบเครื่องเรือนหวายจึงถูกต้องกับรสนิยม
ของตลาดทำให้ชองกงเป็นผู้ส่งออกที่มีชื่อเสียงมานาน แต่ทั้งนี้ชองกงเสียเปรียบที่ไม่มีวัตถุดิบ

ภายในประเทศต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ทั้งนี้จุดหนึ่งที่ควรนำมาพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านไทย คือ การพัฒนารูปแบบและการให้สีที่ตรงกับรสนิยมของตลาด โดยให้ได้มาตรฐานสากล และออกแบบให้เป็นคลาสสิก ไม่สร้างงานแบบคาดๆ อย่างที่ทำให้เองในชนบท การนำหัตถกรรมพื้นบ้านของชาติต่างๆ มาจัดนิทรรศการ เช่น จัดการแสดงผลิตภัณฑ์หัตถกรรมระหว่างประเทศ หรือ ซึ่งมีชื่อสั้น ๆ ว่า Colinext ๘๑ ซึ่งจัดขึ้นที่สวนอัมพร ก็เป็นวิธีการที่ดีในการสร้างประสบการณ์ให้แก่ชาวชนบทไทย เป็นการเพิ่มพูนความรู้ด้านการออกแบบ การให้สีสรรลวดลาย ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับงานหัตถกรรมในชนบทได้อีกด้วย

ในการพัฒนาตลาดนั้นการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ให้นักธุรกิจ พ่อค้านักท่องเที่ยวยุคปัจจุบันก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการเสนอขายสินค้าได้เป็นอย่างดี ดังที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงจัดงานแสดงผลิตภัณฑ์เสื้อผ้า และงานฝีมือของชาวเขาในประเทศไทยขึ้นที่สหรัฐอเมริกา เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศนั้น ครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม - ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๓ ทำให้ชาวสหรัฐอเมริกาสงสัย และร้านค้าใหญ่ ๆ บอกรับไปจำหน่ายมากมาย

การพัฒนาช่างฝีมือโดยการจัดช่างฝีมือที่มีความสามารถสูงเลิศเป็นวิทยากรเคลื่อนที่ ไปอบรมฝึกฝนตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็นโรงเรียนฝึกวิชาชีพก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะช่วยส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้านไทย ให้แพร่หลายทั้งในกลุ่มผู้ผลิตและผู้ใช้ การจัดประกวดหัตถกรรมระหว่างหมู่บ้านจะเป็นการรักษามาตรฐาน และกระตุ้นให้ผู้ผลิตเกิดความพยายามสร้างสรรค์งานฝีมือให้ประณีตยิ่งขึ้น

หัตถกรรมพื้นบ้านไทยนั้นมีลักษณะเด่นเหนือหัตถกรรมชาติอื่น คือมีความละเอียดช้อยในลวดลายและสีสรรงดงาม ซึ่งเป็นศิลปะที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ฉะนั้นในการประติษฐิหัตถกรรมพื้นบ้านควรรักษาความดีช้อยไว้อย่าให้ตลาด หรือความรีบร้อน ทำลายวัฒนธรรมในส่วนนี้ไปเสียหมด กลายเป็นงานที่มากด้วยปริมาณแต่ขาดคุณค่า ควรคำนึงเสมอว่ายังมีตลาดมากมาตรฐานทางคุณภาพควรปรับปรุงให้สูงเสมอกันไป และในการออกแบบควรได้ศึกษาถึงเอกลักษณ์ไทยในหัตถกรรมแต่ละประเภท เช่น หัตถกรรมประเภททอควรทอจากลายเก่า ๆ แบบพื้นเมือง เช่น ผ้าลายดอกพิกุล ลายราชวัตร ลายดอกมะลิ เป็นต้น ปัจจุบันสิงคโปร์ซึ่งเป็นคู่แข่งที่สำคัญทางการค้าของไทย จึงทุ่มเงินว่าจ้างช่างฝีมือแกะสลักเครื่องไม้ไปอยู่ที่ประเทศของตน นับเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการขายฝีมือและขายเอกลักษณ์ประจำชาติไทยให้แก่ผู้ซื้อที่ขาดคุณธรรม

บทบาทในการส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นหน้าที่ของใคร

ความจริงนั้นหน้าที่ในการส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้านไทย มิใช่หน้าที่ของหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมให้หัตถกรรมพื้นบ้าน มั่นคงถาวร คือประชาชนซึ่งเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค เมื่อประชาชนเล็งเห็นความสำคัญและประโยชน์ในการเลือกซื้อ เลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นในท้องถิ่นของตนแล้ว อนาคตของหัตถกรรมพื้นบ้านไทย ต้องแจ่มใส รัฐบาล สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ต่าง ๆ ควรจะได้ปลุกฝังความรู้สึก ชำตินิยม ท้องถิ่นนิยม ให้เกิดขึ้นประหนึ่งเป็นสายโลหิตในชีวิตของประชาชน

หน่วยงานของรัฐบาลที่มีหน้าที่โดยตรงในเรื่องนี้มีหลายหน่วยงานเช่น กรมเศรษฐกิจ การพาณิชย์ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมพัฒนาชนบท ควรจะได้ร่วมมือร่วมใจกันส่งเสริม งานนี้อย่างจริงจัง การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านจึงจะเกิดผลสมบูรณ์

การพัฒนาประเทศนั้นหากไม่ช่วยเหลือชาวชนบทแล้ว จะไม่ประสบความสำเร็จเลย เพราะชาวชนบทเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ และเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงประชาชนทั่วโลก การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นการยกฐานะความเป็นอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของผู้เป็นฐานกำลังสำคัญของชาติให้มั่นคง ซึ่งจักยังผลให้เกิดความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ การเมืองอันจักนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในที่สุด อีกทั้งเป็นการ ผดุงไว้ซึ่งศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน อันเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ ที่แสดง ออกถึงวัฒนธรรมและประเพณีประจำชาติอีกด้วย ถึงเวลาแล้วที่เราควรเลิกดูถูกงานหัตถกรรมว่า เป็นงานเล็กงานน้อยซึ่งความจริงมีอยู่ว่าไม่กี่ปี่ที่ผ่านมานี้งานเล็กๆ น้อยๆ ทำเงินตราให้กับ ประเทศไม่ต่ำกว่าพันล้านบาท ในอนาคตหัตถกรรมพื้นบ้านอาจช่วยให้ชาวชนบทรอดชีวิตจากความ อดอยากได้ เรามาสนับสนุนหัตถกรรมพื้นบ้านไทยกันเถิด

“พระพุทธรูปกัณฑ์ทวิชัย อภิสมัยธรรมนายก”

พระพุทธรูปสำคัญ ในรอบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

บุญเลิศ สดสุชาติ

ท่านผู้อ่านคงจะได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปสำคัญขององค์หนึ่ง ทางภาคอีสาน มาบ้างแล้ว แต่ยังไม่ละเอียดนัก ผู้เขียนในฐานะเป็นกรรมการคนหนึ่ง จึงใคร่ขอถือโอกาสนี้ นำเรื่องราวที่น่าสนใจมาเสนอเพื่อให้ได้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้ได้มีพระพุทธรูปสำคัญเกิดขึ้น คู่กับ กรุงรัตนโกสินทร์ ในวาระครบรอบ ๒๐๐ ปี คือ พระประธานซึ่งได้รับพระมหากุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานชื่อว่า “พระพุทธรูปกัณฑ์ทวิชัย อภิสมัยธรรมนายก” (หนังสือสำนักพระราชเลขานุการ ที่ รล. ๐๐๒/๑๒๕๔๖ ลงวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๔) ในวโรกาสเดียวกันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญพระบรมธาตุไชยอ ภ.ป.ร. ประดิษฐานบนผ้าทิพย์ ด้านหน้าของฐานพระพุทธรูปด้วย (หนังสือสำนักพระราชเลขานุการ ที่ รล. ๐๐๒/๑๓๐๐๓ ลงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๔) ขณะนั้นพระประธานประดิษฐานอยู่ที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม

การสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เกิดจากการริเริ่มของศูนย์ศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม ณาจารย์ของศูนย์ฯ ได้ศึกษาวิจัยประวัติพระพิมพ์ดินเผา เท่าที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย อาทิ ที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง ตำบลหนองแปน อำเภอภมมลาวไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เมืองพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ที่นครจำปาศรี อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ที่เมืองกันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า พระพิมพ์ดินเผาจากอำเภอกันทรวิชัย พิมพ์ใหญ่ปางสมาธิเพชร ขนาดกว้าง ๕ นิ้วครึ่ง สูง ๙ นิ้ว เป็นพระพิมพ์ดินเผาที่ความงามเป็นเลิศ เมื่อเทียบกับพระพิมพ์จากที่อื่น ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว พระพิมพ์ดินเผาชิ้นนี้เป็นพุทธศิลปะในสมัยป่าละเวหรือคุปตะตอนปลาย มีความเก่าแก่ประมาณ ๑,๓๐๐ ปี ชาวบ้านซุดพบที่บ้านโนนเมืองหรือโคกพระ ตำบลคันธาร อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ นับว่าเป็นพระพิมพ์ที่มีคุณค่าทาง

ศิลปะและปรัชญาธรรมอย่างสูงยิ่ง กล่าวคือ มีลักษณะแสดงถึงเชื้อชาติ เป็นชาวพื้นเมืองอย่างเด่นชัด พระพักตร์อิมเอบริสุทธ์ แสดงถึงการหลุดพ้นจากกาลเวลา ประทับนั่งบนฐานดอกบัวหงาย อันหมายถึงปัญญา เป็นยานพาหนะนำไปสู่พระนิพพาน เรือนแก้วก้านหลังขององค์พระ แสดงถึงรูปคลื่นกิเลสตัณหาและไฟราคะ อันเป็นวัฏฏะของการเวียนว่ายตายเกิด องค์พระประทับนั่งในลักษณะวิปัสณา เพื่อมุ่งสู่สัจธรรมคือความหลุดพ้น โดยมีดินแดนแห่งพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง

คณาจารย์แห่งศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม มีความเห็นพ้องต้องกันว่า น่าจะได้ทำการขยายแบบจากพระพิมพ์ดินเผา หล่อเป็นพระพุทธรูปด้วยทองสำริด เพื่อเป็นพระประธานซึ่งประกอบไปด้วยพุทธลักษณะอันงดงาม แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมอันสูงส่ง สมควรจะได้เป็นแบบฉบับหรือเอกลักษณ์ แห่งพระพุทธรูปแบบอีสานสืบไป ดังนั้น จึงได้นำความเข้าปรึกษาทางมหาวิทยาลัย ทางจังหวัดมหาสารคามและทางกองทัพภาคที่ ๒ ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่า สมควรดำเนินการจัดสร้างพระประธาน ตามแนวทางที่ศูนย์ศิลปะฯเสนอไว้ ท่านแม่ทัพ กองทัพภาคที่ ๒ (พลโทลักษณะ ศาสลิกบุตร) ได้รับเป็นธุระเป็นประธาน และได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้น โดยคำสั่งกองทัพภาคที่ ๒ ส่วนหน้าและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาคที่ ๒ ที่ ๑๐๖๑/๒๕๓๓ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานสร้างพระประธานกันทรวิชัย สั่ง ณ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๓ คณะกรรมการประกอบด้วย แม่ทัพกองทัพภาคที่ ๒ เป็นประธานอำนวยการ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และผู้บัญชาการตำรวจภูธรเขต ๒ เป็นรองประธาน รองแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๒ และผู้ว่าราชการจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๖ จังหวัด เป็นกรรมการ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะข้าราชการ พ่อค้าประชาชนร่วมเป็นกรรมการ

คณะกรรมการได้ดำเนินการ จัดหาช่างฝีมือดีมาทำการขยายแบบ จากพระพิมพ์ดินเผา ที่ขุดได้จากอำเภอกันทรวิชัย พิมพ์ใหญ่ ปางสมาธิเพชร ขนาดกว้าง ๕ นิ้วครึ่ง สูง ๙ นิ้ว จึงได้กล่าวมาแล้ว เพื่อหล่อเป็นพระประธานด้วยทองสำริด มีขนาดหน้าตักกว้าง ๓๕ นิ้ว สูง ๘๒ นิ้ว หรือประมาณ ๒ เมตร โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้คือ

ประการแรก เพื่อให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของสาธุชนทั่วไป ให้ระลึกถึง

พระพุทธคุณ พระธรรมคุณและพระสังฆคุณ

ประการที่สอง เพื่อให้เป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นเอกลักษณ์หรือแบบฉบับของชาวอีสาน
 ประการที่สาม เพื่อเป็นการฟื้นฟูวิทยาการหลอมหล่อโลหะของชาวอีสาน อันมีมาเป็น
 เวลาช้านานแต่โบราณกาล

การดำเนินงานได้เริ่มตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๓ เป็นต้นมา
 ทุนดำเนินการในชั้นแรกเริ่มได้จากการอุปถัมภ์ ของพ่อค้าประชาชนชาวมหาสารคาม จำนวน
 ๑๙ คน เป็นเงิน ๑๙๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน) ต่อมาในวันอาทิตย์ที่ ๑๙
 เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ ได้มีพิธีปรกทองโดยพระเกจิอาจารย์จาก ๑๖ จังหวัดในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานไฟพระฤกษ์จุดเทียนชัย
 รุ่งขึ้นในจันทร์ที่ ๒๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมด้วย
 ทั่วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
 และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้ทรงพระเมตตา เสด็จ
 พระราชดำเนินประกอบพิธีเททอง ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งนับเป็นพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม

หลังจากนั้นในวันอังคารที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ เวลา ๙ นาฬิกา
 ๒๙ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเป็น
 องค์ประธาน ในงานพระราชพิธีพุทธภิเษก “พระพุทธกัณฑ์วิชัย อภิสสมัยธรรมนายก”
 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหา
 สารคาม อีกวาระหนึ่ง โดยมีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จทรงเป็นประธาน
 ฝ่ายสงฆ์ ซึ่งนับเป็นพระมหากษัตริย์คุณอย่างหาที่สุคติได้ พิธีในวันนี้ได้มีพระเกจิอาจารย์
 จากจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั่งปรกตลอดวันด้วย

เนื่องจากพระประธานจะได้ประดิษฐานไว้ ณ ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดมหาสารคาม คณะกรรมการ
 ได้พิจารณาเห็นสมควร ให้ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ได้มีโอกาสเคารพสักการะบูชาพระ
 พุทธรูปนี้อย่างทั่วถึงกัน ฉะนั้น จึงได้ทำการจำลองเป็นพระบูชา ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๒ นิ้ว
 เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ ณ สถานที่ต่าง ๆ คือ กองทัพอากาศที่ ๒ กองบัญชาการตำรวจภูธร
 เขต ๒ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตกลาง ถนนประสานมิตร กรุงเทพมหานคร

และจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง ๑๖ จังหวัด

ในวันจันทร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๔ เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ คณะกรรมการอันประกอบด้วย แม่ทัพกองทัพภาคที่ ๒ อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้บัญชาการตำรวจภูธรเขต ๒ และผู้ว่าราชการจังหวัดทั้ง ๑๖ จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าเฝ้าทูลละลองธุลีพระบาท เพื่อรับพระราชทาน "พระพุทธรูปทรมานภัย อภิสมัยธรรมนายก" จำลอง ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ทั้งนี้เป็นสัญลักษณ์ แห่ง สิริสวัสดิ์พัฒนามงคล และพระมหากษัตริย์คุณต่อพสกนิกรโดยถ้วนหน้า สมควรจารึกไว้ในประวัติศาสตร์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเวียนมาครบรอบ ๒๐๐ ปีนี้ด้วย พระพุทธรูปสำคัญองค์นี้จะเป็นมิ่งขวัญและเครื่องยึดเหนี่ยว รวมพระพลังจิตใจของพสกนิกรชนทั่วไป ให้ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอน แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยึดมั่นในสถาบันหลักทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ช่วยให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดี ตลอดจนเกิดความรักและความสามัคคีระหว่างประชาชนชาวไทยโดยทั่วกัน.

ขอร่วมส่งเสริม

งานศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕

อภินันทนาการ จาก

ศูนย์หนังสือสีหราช

๑๗ ถนนนเรศวร อ.เมือง จ.พิษณุโลก

โทร. (๐๕๕) โทร. ๕๕๔๔๗

แหล่งรวม

- ๐ หนังสือสารเสริมความรู้
- ๐ หนังสือวิชาการทุกระดับ
- ๐ หนังสืออ้างอิง
- ๐ ตำราระดับอุดมศึกษา
- ๐ ตำราและเทป ภาษาต่างประเทศ

ห้างหุ้นส่วนจำกัด คิงส์สปอร์ต

๔๒๒/๑-๒ ถนนพญาไท ใกล้สี่แยกปทุมวัน ใกล้อาคารเสตดดำ กรุงเทพฯ

ผู้ผลิตและวางเท้ากีฬา

จำหน่ายเครื่องดนตรี เครื่องกีฬา ทุกชนิด

ปลีก ส่ง ราคาขอมเยา

ขอสนับสนุนงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕

อภินันทนาการจาก

ร้านนันทนาสาส์น และ ร้านพิชญ์โลกสหกิจ

๗๖/๑๑-๑๒ ถนนวิสุทธิกษัตริย์

จ.พิชญ์โลก

อภินันทนาการ จาก

ห้างเสรีมไทย

๘๓๔-๓ ถนนนครสวรรค์ ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม

โทร. ๓๑๑๐๔๐

ศูนย์กลางแห่ง

- สินค้านานาชาติ
- อุปกรณ์การเรียน หนังสือเรียน
- เครื่องสำอางชั้นดี
- จำหน่ายยา

อภินันทนาการ จาก

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ร.พาณิชย์มหาสารคาม

๑๓๓๑/๑ ถนนสมถวิล ต.ตลาด อ.เมือง

จ.มหาสารคาม

จำหน่าย

ประตู หน้าต่าง ไม้แปรรูป เหล็กเส้นกลม
เหล็กสี่เหลี่ยม อิฐมอญ ซีเมนต์บล็อก ท่อ

เสาคอนกรีต หิน ปูน ทราย

วัสดุก่อสร้างทุกชนิด

ราคาเยา บริการด้วยไมตรีจิต

ขอสนับสนุน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๕

โถงนันทนาการจาก

จิตศักดิ์สิทธิ์ (แสงทอง ๒)

๘๓/๖ ถนนเอกาทศรถ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

จำหน่ายหนังสือ วารสาร

หนังสือพิมพ์ทุกชนิด

สว่างตาไม้

๖๔๑ ถนนศรีราชวงศ์ อ.เมือง จ.มหาสารคาม

โทร. ๓๑๑๐๘๕

จำหน่าย:-

ไม้แปรรูป อุปกรณ์ก่อสร้างทุกชนิด

ขอสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้เขียน

พระอริยานุวัตร

ดร. พระอริยานุวัตร (อารีย์ เหมะจารีเถระ)

อาจารย์พิเศษภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มศว มหาสารคาม

เจ้าอาวาสวัดมหาชัย มหาสารคาม

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ

อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มศว มหาสารคาม

ธีรพงศ์ อุดมไพจิตรกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

หัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มศว มหาสารคาม

อภิศักดิ์ โสมอินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาภูมิศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มศว มหาสารคาม

ประเสริฐ ศรีไพโรจน์

รองศาสตราจารย์

ภาควิชาเคมี

คณะวิทยาศาสตร์ มศว มหาสารคาม

จรรवरณ ธรรมวัตร

อาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก

คณะมนุษยศาสตร์ มศว มหาสารคาม

บุญเลิศ สดสุขชาติ

อาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มศว มหาสารคาม

เลขานุการศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

